SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE POLJIČKOG KRAJA

Škarica, Leonora

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:290272

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

LEONORA ŠKARICA

SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE POLJIČKOG KRAJA

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE POLJIČKOG KRAJA

Studentica: Leonora Škarica

Mentor: prof. dr. sc. Marko Dragić

Komentorica: dr. sc. Sandra Lukšić

Split, 2019. godine

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom

_____

_____

_____

Sadržaj

1. Uvod 7

2. Geografski položaj Poljica 9

3. Ustroj Poljičke Republike i Poljički statut 10

3. 1. Legenda o postanku Poljica 10

3. 2. Poljički statut 12

3. 3. Poneki dijelovi Poljičkog statuta 13

3. 4. Žrtve za slobodu Poljica 15

3. 4. 1. Knez Žarko Dražojević 16

3. 4. 2. Oslobođenje tvrđave Nućak 16

3. 4. 3. Mila Gojsalić 17

4. Crkveno-pučka baština 21

4. 1. Božićno vrijeme 23

4. 1. 1. Potrice 24

4. 1. 2. Badnjak 26

4. 1. 3. Božić 30

4.1.4. Kolende 30

4. 1. 5. Silvestrovo i Nova godina 32

4. 2. Poklade 35

4.2.1. Didi 35

4.3. Korizma 37

4. 3. 1. Cvjetnica 37

4. 3. 2. Veliki tjedan 38

4. 3. 2. 1. Veliki četvrtak 38

4. 3. 2. 2. Veliki petak 39

4. 3. 2. 3. Velika subota 41

4. 4. Uskrs 42

4. 5. Jurjevo i biranje kneza 43

4. 6. Sveti Antun Padovanski 47

4. 7. Gospa Snježna 48

5. Pjesme o Poljicima 52

5. 1. Ljubavne pjesme 59

5. 2. Vjerska usmena lirika 63

6. Igre 72

7. Vjenčanja 74

7.1. Prošnja 74

7. 2. Pripreme za svadbu 75

7. 3. Svatovi 76

8. Pokapanja mrtvih 79

9. Poslovice i uzrečice 81

10. Basme 84

11. Zaključak 86

10. Rječnik 88

Izvori i literatura 93

Popis kazivača 93

Literatura 93

Sažetak 97

Abstract 98

1. Uvod

U potrazi za svojim korijenima, u težnji da potvrdimo svijest o sebi, obraćamo se katkada prošlosti te posežemo u riznicu kulturne baštine. Zaštićena kulturna dobra nematerijalne baštine predstavljaju oblike kulturnog izričaja od osobite važnosti na određenom prostoru. Njihova povijesna ukorijenjenost svjedoči iznimnoj vrijednosti s povijesnog, umjetničkog, etnografskog, sociološkog, antropološkog, lingvističkog ili književnog aspekta. Pojam nematerijalna kulturna baština obuhvaća: prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalna kulturna baština, koja se prenosi iz generacije u generaciju, pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost. Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta, folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaja, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote, tradicijska umijeća i obrti.[1]

Republika Hrvatska se, kao zemlja bogata nematerijalnom kulturnom baštinom, zalaže za izgradnju učinkovitog sustava zaštite i očuvanja, na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje. Također ističe i potrebu poduzimanja zaštitnih mjera u suradnji s drugim zemljama potpisnicama UNESCO-ve *Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine* u okviru djelotvornog obogaćivanja i dopune postojećih međunarodnih sporazuma, preporuka i rezolucija o kulturnoj i prirodnoj baštini, s novim odredbama koje se odnose na nematerijalnu kulturnu baštinu. Skupljačka i opisivačka djelatnost o raznolikosti društva i kultura koja stvara podatke za etnološke analize, naziva se etnografija. Njena je svrha što vjerniji opis načina života pojedinih ljudskih skupina, a osnovna je metoda istraživanja terenski rad. Terenski rad u etnografskom istraživanju obuhvaća istraživačev boravak u proučavanoj zajednici te prikupljanje podataka promatranjem, razgovorima i sudjelovanjem u životu proučavane skupine.

U ovom radu pozornost je usmjerena na nematerijalnu kulturnu baštinu poljičkog kraja. Poljica su jedinstven primjer jedne višestoljetne političke formacije koja nije izgradila dvorce, palače ni utvrde, već su sačuvala klasičnu hrvatsku tradiciju koju je obilježavala skromnost, jednostavnost,

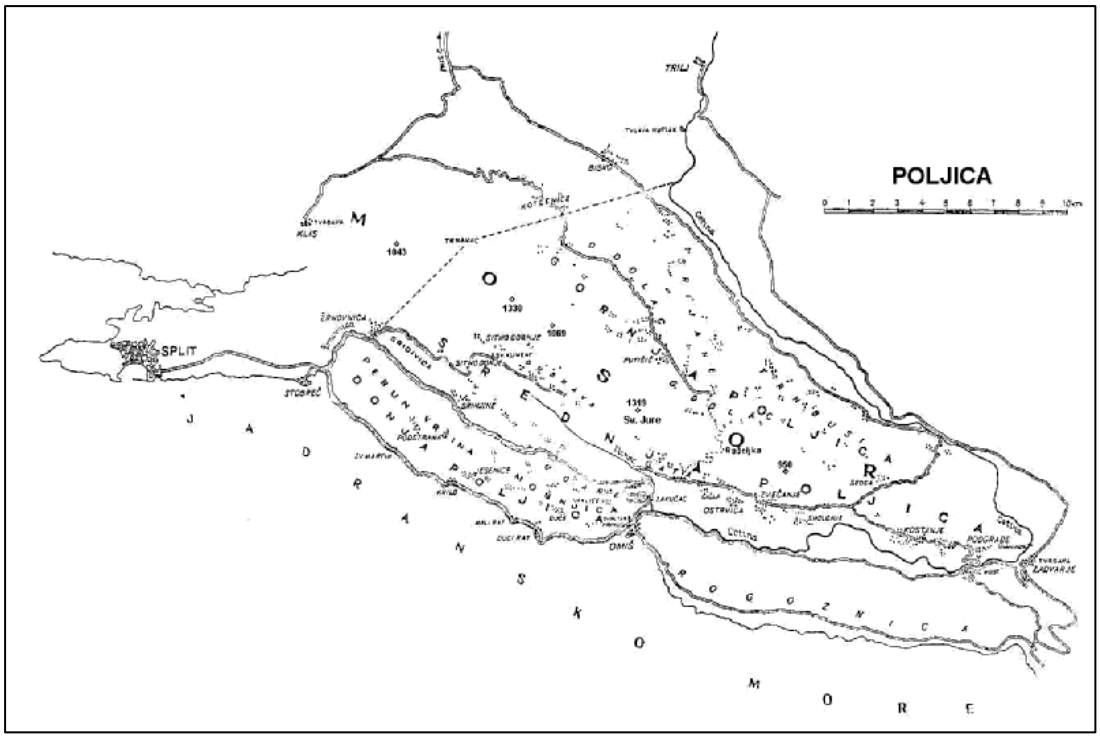
[1] https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639 Središnji državni portal, (pristupljeno 30. 9. 2019.)

poštenje, nasljeđe zakonitosti i narodnih običaja koji predstavljaju i pravo i zakon. Iako je vrijeme izbrisalo mnoge tragove koji govore o životu, o kulturnoj prošlosti i demokratskoj tradiciji Poljica, još i danas po poljičkim kućama, u muzejima te u ponekim knjigama, mogu se pronaći stari zapisi pisani bosančicom, stare zastave, oružje, nošnje. Ovim radom nastoji se približiti duh nekadašnje Poljičke Republike te ukazati na ono što Poljičani nisu prepustili zaboravu, već je očuvano i danas u duhu narodne tradicije.

2. Geografski položaj Poljica

Poljica se prostiru jugoistočno od Splita, oko Mosora i njegovih primorskih ogranaka Sridivice i Vršine. Zbog geoloških, klimatskih, hidrografskih i biogeografskih obilježja dijele se na tri mikoregije: na gornja, srednja i primorska Poljica te se nalaze u trokutu Split-Omiš–Trilj. Gornja Poljica nalaze se, u odnosu na Jadransko more, u zaleđini Mosora. To je u zemljopisnom pogledu najnepovoljniji dio poljičkog područja. Srednja Poljica su najveći dio Poljica, a protežu se od rijeke Žrnovnice do rijeke Cetine kod Zadvarja. Ona su vrlo slikovit kraj te je u prošlosti, zahvaljujući razvijenom agraru i stočarstvu, bio relativno bogat dio Poljica. Područje donjih Poljica nalazi se uz more, od Omiša do Stobreča sagrađenog na ostacima starogrčkog naselja Epetiuma. I dok su nekad Poljica brojila 12 katuna, danas ona broje 21 selo.

Danas se, u sklopu donjih Poljica, nalaze sela: Podstrana, Jesenice i Duće. U srednja Poljica ubrajamo: Sitno (Gornje i Donje), Dubravu, Srinjine, Tugare, Zakučac, Gata, Čišla, Zvečanje, Kostanje, Podgrađe, Seoca. U sklopu gornjih Poljica nalaze se: Trnbusi, Gornji Dolac, Srijane, Donji Dolac.

Karta Poljica

3. Ustroj Poljičke Republike i Poljički statut

Poljica su bila hrvatska župa, koja su se, navodi don Stipe Kaštelan, „*smrću narodnih kraljeva preobrazila u slobodnu knežiju.“* Župan je i dalje ostao na čelu župe, ali kasnije je nazvan knezom, odnosno knezom poljičkim, a od početka 17. stoljeća i knezom velikim. Upravna i sudbena vlast bila je u Poljicima strogo odijeljena od zakonodavne. Upravnu i sudbenu vlast obnašao je poljički stol za cijelu knežiju, a u nekim manjim poslovima tu su ulogu mogli obnašati i katunari u svojim selima. Kao samostalna knežija dijelila se na 12 upravnih kotara, a to su: Donji Dolac, Gornji Dolac, Sitno, Dubrava, Gata, Čišla, Zvečanje, Kostanje, Srinjine, Podstrana, Jesenice i Duće. Svaki je katun (selo) imao svog glavara koji se zvao katunar ili mali knez. Zakonodavnu vlast obnašao je opći zbor, to je bila, u pravom smislu riječi, prava narodna skupština. Kaštelan ističe važnost općeg zbora dajući primjere iz Poljičkog statuta. Naime, u Poljičkom statutu često se navode ovakvi izrazi: „*I pristaše Poljičani svi ko jedno; budući Poljica skupna primiše i uzakoniše“* itd. Ti i slični primjeri, ističe Kaštelan, nedvojbeno svjedoče da su Poljičani svoje zakone donosili na narodnoj skupštini. Također, u Poljičkom se statutu naglašava da svako selo, ako je skladno, može djelovati samostalno, osim podignuti grad ili novu carinu ili uopće učiniti nešto što bi naštetilo općini u cjelini.[2]

3. 1. Legenda o postanku Poljica

Ime Poljica vuče svoj korijen od apelativa[3] polje, malo polje, poljce, stoga su Poljica svoje ime dobila po mnoštvu malih polja na obroncima Mosora. Prvi spomen etnika Poljica zabilježen je 1080. godine, u važnoj ispravi od svega tridesetak listova nazvanom *Sumpetarskim kartularom*, pisanim latinskim jezikom u Sumpetru u donjim Poljicima.[4] Oko tog imena, u njegovoj dugoj povijesti pleli su se i raspletali mnogi događaji. Poljički naraštaji čuvali su ime, a u imenu i slobodu u borbi protiv otimača među kojima su najopasniji bili Mlečani i Turci.

Legenda o porijeklu poljičkog plemstva kaže da su njegovi osnivači bili braća Tješimir, Krešimir i Elem, sinovi kneza Miroslava, koji su se doselili, s područja Bosne u Poljica, 949. godine, nakon nasilne smrti svog oca. Miroslav Pera navodi da najstariji dokumenti, koji spominju tri sina

---

[2] Stipe, Kaštelan, Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine - republike Poljica, Lenova tiskara, Split 1940. 51-54.
[3] O tome više: Helena Dragić, Apelativi u toponimiji stolačkog kraja, Vol. 62, No. 1, Školski vjesnik, Hrvatsko pedagoško-književni zbor, ogranak Split i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu Split, 2013., str. 5.-26.
[4] Mihanović, Frane, Spomenik velikom poljičkom knezu, Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 1999. 14.

kneza Miroslava kao osnivače Poljica potječu iz 15. stoljeća.[5] Prvi je pisan 10. veljače 1453. godine u jednoj ispravi o razgraničenju između Splita i Poljica. Drugi je dokument prijepis iz 1500. godine jedne još starije isprave koja se odnosila na neki pravni spor, gdje se uz navedena tri brata spominje i njihov otac knez Miroslav.[6] Sigurno je sličnih dokumenata bilo još, ali je vrlo malo od toga ostalo, osobito nakon pada Poljica i masovnog paljenja poljičkih sela. Prema predaji Poljica su se organizirala u hrvatsku župu nešto kasnije, tj. 1015. godine, za vrijema kralja Krešimira III. Kaštelan navodi ovako:

> „*Nakon ubijstva Miroslava, kako to obično biva, nastaše mržnje i stranke. Sinovi Miroslava: Tješimir, Krešimir, Elem sa svojim privrženicama, da ne bi živjeli u vječitoj mržnji sa stricem, postalim kraljem Mihajlom-Krešimirom i njegovim privrženicama, odseliše (iz predjela bihaćkog i ostroškog) na istok Solina, na krunsko dobro mosorsko, koje valjda bijaše slabo ili nikako obrađeno i nastanjeno. I u plodnim docima sagradiše dvore i obore u Zvečanju na Ostvrici kod živice vode Pokornika, trajno se nastane. Tokom vremena, kad su se umnožili razdijeliše se na Tješimiroviće, Krešimiroviće i Eleme i ustrojiše župu pod imenom Poljica.“*[7]

Poljičko plemstvo sastojalo se od didića i vlastelića. Didići su bili rodovsko plemstvo starohrvatskog porijekla, koje je navodno potjecalo iz 10. stoljeća (potomci trojice braće Krešimira, Tješimira i Elema), Frano Ivanišević navodi ovako: *„ Naselivši se Poljicima 949. godine poljički didići su se dosta brzo adaptirali na škrte životne uvjete. Naselili su se najprije u Ostrvici kod vode zvane Pokornik. Otuda su se širili dalje po Poljicima“* [8]

U Poljicima je, također, bio raširen mit o Čelimu (pučka varijanta za Elima) koji se preselio za vrijeme Turaka iz Gata u Solioc, a zatim u Rudine. Po tom mitu Čelim je imao pet sinova i zvali su se Rode, Željo, Vrane, Toma i Vid. Od njih potječu Rodići, Željkovići, Vrankovići, Tomići i Vidakovići. Taj mit, potvrđuje tezu o proširenju *didića* iz Zvečanja i Ostrvice u ostala Poljica.[9] Vlastelići su pak bili feudalno plemstvo, koje je potjecalo iz 14. stoljeća. Praotac feudalnog plemstva, Juraj Rajčić, bio je iz banske Hrvatske, koja je bila u sklopu Ugarske države, pa su članove tog plemstva često nazivali ugarskim plemstvom. Međutim, staro je poljičko plemstvo bilo odveć

---

[5] Pivčević, Ivan, Povijest Poljica, Društvo Poljičana sv. Jure – Priko, Split, 1996. 2.
[6] Rafo Ferri, Prilog ispitivanju podrijetla osnivača Poljičke republike, Poljički zbonik II, Zagreb, 1971., 35.
[7] Stipe Kaštelan, nav. dj. 17.
[8] Miroslav Pera, Poljički statut, Književni krug, Split, 1988. 23.
[9] Isto, 154.

jako da bi mu se moglo nametnuti nešto protiv njegove volje. Karakteristično je za poljičku povijest da se novonastalo plemstvo nije suprotstavljalo starom rodovskom plemstvu, već su se dogovorili tako da *didići* i dalje biraju velikog kneza, ali među vlastelićima, dok *vlastelići* biraju velikog vojvodu među *didićima.* Osim toga veliki knezovi nisu bili jedini nosioci vlasti, jer se uz njih birala posebna vlada, odnosno *poljički stol* ili *banka*.

3. 2. Poljički statut

Za identifikaciju temeljnih vrijednosti poljičke kulture, značajno je proučavanje Poljičkog statuta, isprave od neprocjenjive važnosti za hrvatsku povijest. To je proučavanje pružilo ne samo uvid u starohrvatski kulturni tip nego je uronilo i u povijesnu, etnološku, jezikoslovnu, ekonomsku, političku i društvenu problematiku Poljica. Životni uvjeti prisilili su Poljičane da se prilagode, s jedne strane škrtim krškim uvjetima, a s druge strane susjedstvu dviju, često sukobljenih velesila: Turske i Venecije. Pera navodi: „*Priznajući najprije venecijansko, a zatim tursko vrhovništvo, pa opet venecijansko, Poljičani su se držali stare narodne da je „bolje biti ranjen nego ubijen.“*[10] Pera dalje ističe da Poljičani nisu imali mnogo štete od Venecije, ali ni koristi. Venecija im nikada nije pomogla u obrani protiv Turaka, dok su se oni pak stalno borili za interese Venecije. Poljički statut je nastao kao posljedica jedne povijesne situacije, a djelo je ondašnjih pismenih ljudi u Poljicima – svećenika. Predstavljao je najvažniji simbol slobode i plemenitosti Poljičke Republike, a odobrila ga je i Venecija te time priznala slobodu i plemeniti status Poljica.

Povjesničari se slažu, uz Vinodolski zakon, Poljički je statut najvrjedniji hrvatski normativni pravno povijesni spomenik. Najstariji sačuvani rukopis Poljičkoga statuta potječe s kraja 15. st. ili početka 16. st., a pisan je bosančicom, koja je posebna varijanta ćirilice s primjesama glagoljice i latinice te se danas čuva u Arhivu HAZU zajedno s prijepisima (njih pet samo iz 17. st.), od kojih su neki pisani i latinicom. Poljički je statut izdavan do sada više puta. Prvi je put u cjelini priređen 1859. god. (M. Mesić u *Arhivu za povjestnicu jugoslavensku,* knj. V), a 1890. drugo je izdanje, s temeljitom revizijom prijevoda i redoslijeda paragrafa, priredio V. Jagić (*Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium,* sv. IV). Preveden je na nekoliko svjetskih jezika (njemački, ruski, engleski, španjolski).[11]

---

[10] Isto, 25.
[11] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49322 Poljički statut, (pristupljeno 1. 10. 2019.)

3. 3. Poneki dijelovi Poljičkog statuta

Mala, i u vječitoj borbi za slobodu, Poljica nisu mogla podizati velebne građevine niti paziti na umjetnost, zato nam nije ostalo mnogo kulturnih spomenika. Međutim, ostao je čuveni Poljički statut, jedan od najvažnijih slavenskih pravnih spomenika i veliki izvor za proučavanje prava Južnih Slavena u srednjem vijeku. Iz Poljičkog statuta zrači narodna suverenost, kolektivnost u obavljanju narodnih poslova te demokratski karakter vlasti. Poljički statut nikako nema karakter prinude u interesu vladajuće manjine, već je cilj poljičkog prava zaštita dobara i vrijednosti Poljičke Republike. U nastavku slijedi nekoliko zakona iz Poljičkog statuta.

> ***1.*** *Prvi je zakon poljički od gospodina uzimati kneza, koji je gospodinu vjeran, a Poljicima po volji. Zakon određuje da ga se bira na godinu dana i da tri puta donosi presude i da mu se za svakoga dolaska dade 30 ovnova, tako da na godinu bude dvadeset. Od toga općinskomu pristavu idu tri ovna, jer ih on skuplja.*[12]
>
> ***Kazne***
>
> *44. Kazna za nasilje iznosi 25 libara.*
> *Kazna za uvrede 10 libara.*
> *Kazna za razbojstvo 100 libara*[13]*....*
>
> ***Zakon za kokoši***
>
> *53. U vinogradu kokoš plaća glavom; treba je ubiti i pojesti. I kad čeprka oko kuće, dopušteno je ubiti je.*[14]
>
> ***O lupežima***
>
> *78a. Kad se za nekog Poljičanina utvrdi da je lupež i da krade u Poljicima: Ako ukrade kokoš, plaća kozom; tko ukrade kozu ili drugoga brava, plaća volom, odnosno jednakom vrijednošću. A onaj, tko ukrade štogod što prelazi vrijednost od 100 libara,mora biti obješen.*[15]

19. kolovoza 1725.

> *U prošlo vrijeme preselio se iz provincije poljičke iz sela Čažina Doca u stanje na Braću neki Perme Markićević. Budući da se pronašlo da taj Perme sa svojim sinovima, kad se radi o interesima ove provincije, ovu provinciju izdaje, odlučila je cijela p. Župa*

---

[12] Isto, 475.
[13] Isto, 443.
[14] Isto, 451.
[15] Isto, 483.

i skupan zbor p. Provincije poljičke da spomenuti Perme ni itko njegov poslije njega ne bude vijećnik u provinciji poljičkoj, kako naređuje naš zakon.[16]

O krvi

36a. Tko ubije brata rođenoga – što ne dao Bog!
Taj se više ne smije smatrati Poljičaninom, a njegov dio plemenšćine, ako je ima, nasljeđuje bližnji, kome pripada kao baština, kao da je onaj umro. Ako se taj još nađe u Poljicima, moraju ga sva Poljica goniti do smrti.[17]

O mjeri za žito

90. U Poljicima mora uvijek biti stara mjera koja je za petinu veća od mletačke, tako da stane u četiri kvarte poljičke pet mletačkih, izuzevši ako Poljica utvrde što drugo te jednodušno urade što bi im se činilo boljim.[18]

O putevima

101. Općinski putovi moraju biti slobodni za svakoga kako određuje zakon, a veliki općinski put kroz župu mora biti širok jednu rozgu. A soeski put gonik, taj mora biti toliko širok da mogu njime hodati dva vola u jarmu. Nitko ne smije suzivati put ili ga premjestiti drugamo bez dopuštenja općine ili suda.[19]

Poljički statut, rukopis nastao poč. XVI. st., Zagreb, Arhiv HAZU.

[16] Isto, 531.
[17] Isto, 435.
[18] Isto, 495.
[19] Isto, 503.

3. 4. Žrtve za slobodu Poljica

Poljičani su se za svoju slobodu borili uglavnom vještinom pregovaranja, a kad bi ih prilike prisilile davali su i svoje živote. Spomenimo mladog junaka Jurja Pezelja, koji je sudjelovao u bitki protiv Turaka. Poznata je legenda o njegovom junaštvu i smrti. Prema narodnoj predaji, Poljičani pod vodstvom don Jurja Pezelja i Ivana Tomičića kod Turske jame u Gornjim Poljicima do nogu su potukli Perut-pašu sa šest tisuća turskih vojnika u bitki koja junaštvom proslavi i dvije poljičke junakinje, Maru Žuljević i Baru Lekšić. Mladi je Pezelj bio ranjen, ali se pred svojim suborcima pravio da veže opanke. Suborcima je rekao: „*Vi idite naprijed!" čim vežem opanak ja ću za vama."* Kad su se njegovi suborci, nakon izvojevane pobjede vratili, našli su ga mrtvoga. Danas na mjestu don Jurina ranjavanja i smrti, pokraj Doca Donjeg, stoji isklesan križ s godinom njegove pogibelji. Također, Poljičani su u borbama protiv neprijatelja sudjelovali i izvan Poljica braneći tako svoju i susjedovu slobodu. Tako su 1648. godine pomogli u oslobađanju Klisa iz turskih pandža. Mletački providur Leonardo Foscolo obvezao se uoči napada na Klis 1648. dati Poljicima 1512 dukata doživotne pomoći uz priznanje svih dotadašnjih povlastica. Predvođeni braćom Jankom i Šimunom Marjanovićem, Poljičani su sa 1200 momaka pomogli Mlečanima zauzeti Klis iskazujući pri tome neviđenu hrabrost, što je i sam Foscolo posvjedočio zapisom: „*Poljičani su se u ovom pothvatu izvanredno spremno pokazali."* Uz poljičku pomoć Turci su bili poraženi i kod Sinja 1715.godine. Pomogli su Splitu, Imotskom i drugim mjestima protiv turskih navala. Osim turskih prijetnji, Poljica su strepila pred još jednom moćnom silom, pred Mletcima. Ali nisu se predala niti poklonima toj sili, što je i August Šeona zapisao u svojim stihovima:

Poljica strepe, hrvatska ta zvijezda,
Slobode naše zadnji strepi zbijeg.
I sokol-ptice dršću usred gnijezda.
Od užasa ori se dol i brijeg.
Ne pokori se Polje kralju, duždi,
Sad klanjat mu se valja goroj nuždi.

Najteži udarac za Poljičane zbio se u lipnju 1807.godine kada su Poljičani digli ustanak protiv snažne francuske vojne sile. Ustanak je nažalost bio ugašen krvlju, a Poljica poharana na čelu s maršalom Marmontom. Dandolovim dekretom od 21. rujna 1807. godine prostor Poljica je razdijeljen između triju općina: splitske, omiške i sinjske. Francuski vojskovođa maršal Marmont, zadivljen Poljicima, u svojim je Memoarima zapisao: (…) *Poljica nemaju nikakvih komunikacija i mogu se lako braniti. Oni ne plaćaju nikakve poreze, vladaju sami sobom, imenuju svoje činovnike.*

Pogled na ovu malu zemlju govori u korist njezina načina upravljanja. Ništa ne bijaše pravilnijeg od njihovog poljodjelstva, ništa pitomijeg od njihovih sela (…)[20]

3. 4. 1. Knez Žarko Dražojević

U borbi protiv Turaka istaknuo se Žarko Dražojević, vojvoda te veliki knez Poljica. Zbog svoje hrabrosti i vještine ratovanja bio je priznat čak i od strane Mlečana, a cijenio ga je i papa Inocent VIII., koji ga naziva „*plemenitim mužem i potomkom barona.“* 1499. ratovao je u Makarskom primorju i Hercegovini. God. 1501. Mlečani su ga imenovali vitezom i zapovjednikom lakih konjanika, a 1508. na čelu vojske poslan je za obranu Sinja od Osmanlija. Kako bi otežao Osmanlijama prodor u Poljičku Knežiju, Dražojević je dao sagraditi kulu Nutjak, koja i danas stoji na samoj granici nekadašnje Poljičke Knežije. Legenda o knezu Žarku Dražojeviću kaže da je bio čovjek neobičnih umijeća koji je pri svakom dolasku u tvrđavu hranio svoje gavranove, koji bi pratili svaki njegov pothvat te kruženjem i kričanjem upozoravali na prisustvo neznanca. Knez se tako iz bitki vraćao neozlijeđen, a pobjedu je slavio blagujući s pticama sirovo meso. Na putu od Klisa prema Sinju, 15. siječnja 1508. godine, vojska je upala u zasjedu. Žarko je zviždukom pozvao svoje gavranove, ali umjesto njih ukazaše se janjičari. Smrtno ranjen Dražojević je shvatio da je izdajica spriječio gavranove. Iako su ga ubili, Turci su imali poštovanja prema ovom velikom knezu te su njegovo tijelo izručili Splićanima. Tada je časno pokopan, u splitskoj katedrali, pored groba splitskog zaštitnika, svetog Duje, a njegovu smrt opjevao je Marko Marulić u pjesmi *Žarku Dražojeviću Dalmatincu.*[21] Iako su prošla stoljeća, i danas se vjeruje da na dan Žarkove pogibije 15. siječnja, dva gavrana s Mosora oblete Nutjak i graktanjem pozdrave svog gospodara.

3. 4. 2. Oslobođenje tvrđave Nućak

Nakon što su ubili velikog kneza Dražojevića, turski janjičari obitavali su u tvrđavi Nućak. Don Mirko Skejić opisuje oslobođenje tvrđave Nućak od Turaka:

> *„Kako su stražari, janjičari, popustili u disciplini, često su zalazili u gornjopoljička sela pljačkati. Uzimali su sve što im je dolazilo pod ruke. Među ostalim, uzimali su i vino i rakiju, što po vjeri nisu smjeli ni okusiti. Budući da je Nućak bio najisturenija tvrđava prema zapadu, vjerojatno su tu bili stražari kažnjenici pa nije ni čudno što su se znali opijati. Jednom tako dođoše u Donji Dolac. S njima je bio njihov rob-sluga*

[20] http://poljica.hr/o-poljicima/poljica-kroz-vrijeme-povijesni-vremeplov/, Savez za Poljica, (pristupljeno 15. 11. 2019.)
[21] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16213, Žarko Dražojević, (pristupljeno 15. 11. 2019.)

katolik, neki Mandić iz Donjeg Doca. I dok su oni pljačkali, Mandić reče Dočanima da bi bilo dobro osloboditi tvrđavu. Dogovorio se s njima da će Turcima pomiješati vino i rakiju tog dana navečer, da se brže opiju. A kad se oni opiju, reče im, oni ne dižu škale na kat gdje spavaju. Predloži tada Dočanin da dođu navečer u Bšćansku goru i da tu čekaju njegove obavijesti. Rekao im je da ako ih uspije opiti, a oni ne podignu škale, da će on tri puta obići oko tvrđave sa svjetlom u ruci. A ako ih ne uspije opiti, neka se vrate kući. Navečer istoga dana, skupilo se nekoliko Gornjopoljičana i ostadoše, prema dogovoru, u Bišćanskoj šumi čekajući na ugovoreni znak. Rob-sluga, doista, iziđe iz tvrđave i okruži je tri puta sa svijećom u ruci, kako su se i dogovorili. No, „napadači" nisu bili sigurno je li to istina pa pričekaše. Uto Mandić još jednom tri puta prođe oko tvrđave pa i treći put tri puta. A napadači se ni tada ne usudiše uputiti u tvrđavu. Mandić, uvidjevši da ne dolaze, dođe k njima. – Što čekate? reče im. – Oni spavaju ka zaklani. On pred njima, a oni za njim. Uđu na kat i zakolju sve stražare osim zapovjednika tvrđave. Njega svežu užima i odvedu na konju u Split. Kad se na Klisu Turčin otrijeznio, ugledavši more zapjeva – Sinje more, podvornice moja, a galijo, vječna kućo moja! – Bio je svjestan da ga čeka tamnovanje na nekoj mletačkoj galiji. I, kako se priča, trgne rukama i prekine uže. Pratitelji, brže-bolje, za mač i odsjeku mu glavu. S njom u zobnicu i k providuru mletačkom u Split. Kad su došli pred providura, rekoše mu da je oslobođen Gardun, dotično tvrđava Nućak. A on će – Vi Poljičani uvijek nešto izmišljate! – Mislio je da su ga došli prevariti kao bi im dao barut. No, onaj koji je nosio zobnicu, istrese glavu iz zobnice. Providur skoči od iznenađenja sa stolice. A Poljičani će mu – Mrtva ga se bojiš, a kako bi ga se tek bojao da si ga živa vidio![22]

3. 4. 3. Mila Gojsalić

Mlada heroina, rodom iz Kostanja, djevojka Mila Gojsalić u bitki protiv Turaka u Gatima 1648. godine[23] obranila je, žrtvovavši svoj život, poljičku slobodu. I zato su njezin hrabri podvig i njezino ime ušli u narodnu legendu. Turski Topal-paša okupio je vojsku od deset tisuća vojnika s ciljem osvajanja Poljica te se utaborio pod Gracem u Gatima. Prema legendi poljička je djevojka odlučila, svojom ljepotom, zavesti Ahmed-pašu te spaliti turski tabor. Kad je paša zaspao, 27. ožujka 1648. godine, ušuljala se u spremište baruta turske vojske i zapalila ga. Paša je poginuo. Zajedno s mnogim turskim vojnicima i časnicima. Osmanlije su Milu pokušali uhvatiti, ali, ona nije mogla dopustiti pasti u ruke neprijatelja. Hrabro je trčala do litice nad kanjonom Cetine te skočila u smrt. Ohrabreni junaštvom Mile Gojsalić, Poljičani su krenuli u protunapad i jednom zauvijek protjerali Osmanlije iz svoje Republike. Taj događaj je iznenadio i prestrašio preostalu tursku vojsku pa su Poljičani napali Turke i porazili ih.

---

[22] Ispričao don Mirko Skejić po pričama svog oca pok. Ante Skejića. Mirko Skejić, Oslobođenje tvrđave Nućak, Poljica (29.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 2004., 41.
[23] Neki povjesničari događaj vežu za 1530. god.

Poljičani i danas čuvaju uspomenu na svoju heroinu te se svake godine, u njezinom rodnom mjestu, održava ljetna kulturna priredba pod nazivom Dani Mile Gojsalić. Uređena je i njena kuća u kojoj su pohranjeni zapisi i dokumenti iz 16. stoljeća. O njoj je pisao August Šenoa, Jakov Gotovac skladao je 1951. godine operu Mila Gojsalić, a Ivan Meštrović isklesao je njezin lik koji danas stoji nad kanjonom Cetine, pod Gracom kraj Gata, kao sjećanje na junački čin hrabre djevojke. Drago Ivanišević zapisao je stihove posvećene Mili Gojsalić:

STIHOVI O MILI GOJSALIĆ

Među kaduljom i smiljem
uzrasla,
među maslinama
i vinovom lozom,
na kršu.

Uspavanke joj bjehu:
brenčaj cvrčaka,
huka mora,
fijuk vjetrova.

Djetinjstvo i mladost
ko ptiče provela
skačuć
s kamena na kamen,
vezuć snove čudesne,
ko marna stopanjica radeć
u vrtu, na polju i oko ognjišta.
Dozivi s krčevina,
iz kola,
s lađa,
ognjeni dozivi momaka
nestajahu u čađi komoštre
i u pričanju baka.
Bake su bile i otac i majka.
I tad, odjednom, uzlet snova
poče klati krivošija.
I krv tekla potocima
uz riku topa, diljke i nedljudskog glasa;
da traže spasa
preko Mosora,
izranjenih nogu,
crnina udovica,
nejačadi,
sataraca,
muškosti smrtno zgođene
povorke stizale.

I crna Gospa u crkvi
problijedila.

Turska sila nadrla.
Vatra se na ognjištu ugasila.
Crnu stravu bakina pričanja
stvarnost nadmašila.

Užasa se tkanica sužavala.

Smrtni hropac pjesmu uguši.
I tek što klonuće kršnu mišku
ne zgasi.

Mile, čaša bistre vode mladosti,
ko ponornica svoju snagu
isprsi
i brana posta rodnu ognjištu.
U ruhu svečanu smrću praćena,
s vatrom u srcu i u rukama
dođe do turskog tabora
pod Gracem,
i tu, u plamu baruta, u lagumu Tofan- paše čadora,
svojom ploti,
knjigu sebi vječnu
i Poljicima
zapisala.

Klonuća nesta.
Tvrđa od žilja masline,
od sovure,
od krša
i od lebića
miška postade.
I od krpe turskog barjaka
osta spomenu u britkom srpu mjeseca
nad Mosorom,
i u zelenoj grani masline
u mejama.

Miline moći bdiju pod Gracem,
u blizini, po Turke zlosrećnog, skoka Ilinca,
nad sunovraćjem.

I u meni.

O Mili pjeva brza voda Cetina

i pjesma narodna.[24]

Meštrovićeva statua Mile Gojsalić, Gata.

[24] Drago, Ivanišević, Stihovi o Mili Gojsalić, Poljički zbornik I, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana – Priko, Zagreb, 1968., str. 303. – 307. 303. – 307.

4. Crkveno-pučka baština

Poljica su od svog postanka pripadala Katoličkoj Crkvi, a po svom položaju spadala su pod splitsku nadbiskupiju. Po državnoj uredbi Poljica su se dijelila na 12 *katuna* (sela), a po duhovnoj na župe. Svaka župa imala je i svoju crkvu. Neke crkve veoma su stare, a najstarijima se smatraju, navodi Kaštelan, Crkva svetoga Klimenta u Sitnome, sv. Luke u Dubravi te sv. Jurja na Gracu. [25] Neke od poljičkih crkvica bile su rušene od strane poljičkih okupatora, stoga su bile iz temelja obnavljane, neke za vrijeme samostalnosti Poljica, a neke kasnije. Kaštelan navodi da je Crkva sv. Jurja na Gradcu, 1807. godine, opljačkana od strane francuskih vojnika te je neko vrijeme bila zanemarena i u trošnom stanju. 1880., Poljičani obnavljaju crkvicu, a 1933., navodi Kaštelan, u crkvicu su postavljene i spomen ploče koje glase:

I.

Spomen
Hrvatskim kraljevima
Slavcu
Koji u crkvi sv. Petra
u Priku
god 1074. zborovaše Petru
na Gvozdu palom
Borcima
Narodne slobode po predaji porijeklom
iz
Poljica.
(redaka 13, visina 71, širina 65. cm.)

II.
Poljica strepe hrvatska ta zvijezda,
Slobode naše zadnji strepi zbijeg,
I soko ptice dršću usred gnijezda
Od užasa ori se dol i brijeg
Ne pokloni se Polje kralju, duždi
Sad klanjat mu se valja goroj nuždi.

Zborište pusto, crkva plamom sine,
Stare slobode sažgan je list;
I u slobodi nekad se vine
Od sv. Jurja barjak slavan, čist.
August Šenoa

[25] Kaštelan, Stipe, nav. dj., 97.

1838. – 1881.
(redaka 12, visina 65 cm, širina 85 cm.)

III.

Slobodna
Knežija Poljička
Od ratobornoga Napoleona
god. 1807.
rasuta bi
marom svih Poljičana
u seosku Općinu
na Priku
Ustrojena
u cilju
Sloge i Napretka
god. 1912.

IV.
Poljica
uvijek vjerna
Misli
sv. Braće Ćirila i Metoda
od
Najstarijih vremena
čuvahu i čuvaju
staroslavensko bogoslužje
kao
dragocjeni narodni amanet.
(redaka 10, visina 53 cm., širina 68 cm.)

V.
Ovo povijesno svetište
darežljivošću
Ivana prof. Matešan-a
svećenika- glagoljaša
uz pomoć
Ostalih poljičkih misnika
za župnikovanja
Stipe popa Kaštelana
obnovljeno – ukrašeno
god. 1933.
(redaka 10, visina 52.6 cm., širina 67. 8 cm.) [26]

[26]Isto, 131.

Premda spada među najmanje poljičke crkve, Crkva sv. Jure na Gradcu imenovana je Poljičkom katedralom. Od stare je crkve ostala samo apsida te je obnavljana 1971. godine, a u ožujku 1995., s južne je strane izrađen veliki vanjski oltar. Upravo za tim oltarom se, svake godine, prve nedjelje nakon blagdana sv. Jurja (23. 04.) održava sveta misa i slavlje za cijela Poljica. Ova crkvica za Poljičane predstavlja mjesto od iznimne duhovne vrijednosti, ujedinjuje u sebi sve ono čime su se oni ponosili i ono što im je davalo snagu za život. Ova je crkvica svake godine, iz stoljeća u stoljeće, svjedočila izboru poljičkoga kneza, ona nam pripovijeda o Poljičkom statutu**,** o ustavu i zakonu koji nije bio samo mrtvo slovo na papiru. Mogli bismo reći da je ona simbol poljičke vjernosti, ustrajnost i hrabrosti.

Jedan od najvažnijih oblika čuvanja poljičkog identiteta je svakako njegovanje vjerskih običaja. Svako selo ima svog zaštitnika, svoju svetkovinu. Svako selo ima, također, i takozvanu glavnu crkvu, odnosno crkvu posvećenu svojemu zaštitniku. Tako je u Tugarima crkva Gospe od Porođenja, u Docu crkva Svetog Martina, u Sitnomu Svetog Klimenta, Svetog Roka u Jesenicama itd. Cijelu godinu ravnalo se ovisno o tome kad pada koji svetac. Tako se primjerice vjerovalo kakvo vrijeme bude četvrtog travnja, odnosno na blagdan svete Bibijane, da će se takvo vrijeme zadržati narednih 40 dana. Također, vjerovalo se ako na blagdan svetog Pavla (25. siječnja) bude vedro,vinogradi će uroditi dobro. Jako je puno izreka iz svakodnevnog života ondašnjih Poljičana povezano sa svetcima. Neke od njih su:

> *Kandalora zima vora koja muti do dna mora. Za njom ide Blaž pa govori da je laž. Za njim ide glistina i kaže da je istina., Sveti Ante Opat, uzmi motiku i ajde kopat., Sveta Agata snigon bogata., Sveti Matija, svaka tica zapiva. Sveti Grgur, svaka tica samodruga., Sveti Josip, snigon posip, sveti Bene snigon krene. Sveti Bene omendule bere., Sveti Andrija kroji kabanice.*

4. 1. Božićno vrijeme

Advent, advent, došašće, dolazak, vrijeme je od oko četiri tjedna prije Božića i to je početak crkvene godine. Marko Dragić objašnjava da advent simbolizira četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. To razdoblje, ističe Dragić, karakteriziraju duhovna i tjelesna priprava za doček najradosnijeg kršćanskog blagdana, Božića. To je razdoblje posta, pobožnosti, molitve te mise, osobito zornice. Dragić dalje navodi kako su priprave za doček najveselijega kršćanskoga blagdana započinjale na dan zaštitnika stoke, sv. Klementa (23. studenoga). To je bilo vrijeme posta i molitve te se nisu održavale svadbe ni veselja, nije se pjevalo i igralo, iznimka je bio, blagdan

Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije (8. prosinca). Vrijeme adventa obilježeno je ljubičastom bojom, navodi Dragić, odnosno bojom nade, a po kršćanskom vjerovanju vrijeme koje prethodi Božiću vrijeme je nadanja Isusovom dolasku na svijet. [27]

4. 1. 1. Potrice

Koliko su se Poljičani radovali Božiću govori i činjenica da su vrijeme koje predstoji Božiću brojali već od svetog Mihovila (29. rujna). Ivanišević navodi ovako: „Od Mijovila[28] do Božića nastaju potrice, jer ima od Mijovila do Lučina[29] tri nedilje, od Lučina do Mratina[30] tri, od Mratina do Varine[31] tri, a od Varine do Božića tri.“ Za svetog Luku, kazuje Tonka Škarica, obično bi zahladilo i stigle bi jake bure. Stoga u Poljicima postoji izreka: *„Od Svetoga Luke/ stav u nidra ruke./ Ne vadi ji vanka/ do Jurjeva danka.“*

Na blagdan svetog Klementa (23. studenog), navodi Ivanišević, započinjale su pripreme badnjaka. Tada bi domaćin kuće isjekao tri drveta i odabrao ovcu od koje će se pripraviti pečenka (zaoblica, veselica). Tu su životinju obilno hranili, a zvali su je pečilo ili bôško. Ako se *boško* ne ispeče za Božić, bit će nesretno te će uginuti u prvoj paši, vjerovali su Poljičani.[32] Blagdan svetog Klementa, zaštitnika stoka, posebno se slavio u poljičko kraju. Ivanišević navodi, da se u Sitnom na svetog Klementa skupljao svijet iz svih poljičkih krajeva te bi dovodio svoju stoku na blagoslov. Molilo se zdravlje i zaštitu životinja, osobito konja i mazgi. Blagdan Svete Katarine (25. studenoga) bio je po pučkom vjerovanju u mnogim krajevima početak adventa ili došašća. Kazivačica Tonka navodi neke izreke vezane za svetu Katarinu: „*Sveta Kate kokošica - misec dana do Božića“, „Sveta Katarina van, do Božića misec dan.“* Također, od svete Kate, kako se u narodu popularno naziva, počinjale su se pjevati božićne pjesme. Od toga dana su, navodi Braica, zabranjene bile svadbe i veselja, a u pučkom kalendaru, označava zadnji dan jeseni i početak zime, poznata je i narodna uzrečica: *„Sveta Kata - snig na vrata.“* Ivanišević navodi da je u Poljicima običaj bio da na svetu Katu čobanice odlaze u crkvu zapaliti svijeću za zdravlje ovaca. Zatim je slijedio blagdan svete Barbare, koja se u Poljicima naziva Varina te se nekada običavalo kazivati: *Varina, vari, / Savina*

---

[27] Marko Dragić, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., 414.
[28] Mijovil – sveti Mihovil (29. rujna).
[29] Lučin dan- sveti Luka (18. listopada).
[30] Mratinje – sveti Martin, Martinje (11. studenog).
[31] Varina – sveta Barbara (4. prosinca).
[32] Frano Ivanišević, Poljica, narodni život i običaji. Književni krug, Split, 1987., 617.

'ladi, / Nikola kusa, / Ambrozij plaća. Nakon sv. Barbare blagdani su: sv. Nikola (6. prosinca) te Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije (8. prosinca).

Od dana svete Lucije (13. prosinca) do Božića točno je 12 dana. Ivanišević navodi da su Poljičani vjerovali da upravo onako kako bude izgledalo tih 12 dana, takvi će biti nadolazeći mjeseci u predstojećoj godini. Također, držali su da je dan svete Lucije pogodan za sadnju boba[33], ali da nikako nije dobro na taj dan upregnuti vola i orati zemlju jer, navodi Ivanišević: *„(...) oslipit ćeš na oba oka."*[34] Također, Ivanišević spominje još jedno vjerovanje vezano za dan svete Lucije, a to je: „*Od svete Lucije ko počme načinjat stolčić od bršćanova drveta pa radi na njemu dojedan dan do Božića, a na Božić ga ponese u crkvu i sedne na njemu, vidit će dojednu višćicu."*[35]

Materice, ili majke nebeske, druga je nedjelja prije Božića. Ivanišević navodi običaj: „*Di su momci za ženidbu i di je cura isprošena, spremaju se dari. Na ti dan ženske se otkupljivaju muškićin, daju smokava, orija."* Oci, očići, ili oci nebeski zadnja je nedjelja pred Božić. Ivanišević navodi tadašnji običaj u Poljicima: *„ Muškići valja da se otkupu ženskin, nosi se dar i lemozina. Na ti dan čuje se stara čeljad, di nazivlje jedan drugomu – Na dobro ti došli sveti oci!"*

Važan dio božićnih običaja je sijanje božićnog žita. Braica navodi da se najranije sije na Svetu Barbaru (4. prosinca), a najkasnije na Svetu Luciju (13. prosinca), te rjeđe na dan Začeća Marijina (8. prosinca) i na Svetog Nikolu (6. prosinca) te iznimno na dan Svete Katarine (25. studenoga). Braica tumači kako je ovaj običaj povezan je sa sredozemnim Adonisovim vrtovima, odnosno kultnim vrtićima a koji nas pak odvode sve do Indije.[36] Braica također spominje božićno žito koje se postavlja u sveti kut (sobe, prostorije), na stol ili pod božićno drvce. Ono se čuvalo do Božića, Nove godine ili Sveta tri kralja, kada se daje kao hrana blagu. Svijeće su sastavni dio pučkog božićnog rituala, od adventa do Sveta tri kralja (6. siječnja). U kući se svijeća držala na zimzelenoj grančici ili na božićnom drvcu. Obično su se izrađivale tri svijeće, a često su ih gasili komadom kruha umočenim u vino ili žlicom punom vina, navodi Braica.[37] Na području Poljica priprave su počinjale na blagdan Svih svetih i taj je blagdan smatran prvim čelom, a u Docu su ga nazivali i

[33] Jednogodišnja mahunarka.
[34] Frano Ivanišević, nav. dj., 457.
[35] Isto.
[36] Silvio Braica, Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., 11.
[37] Isto, 14 – 15.

prvom nogom Božića. Sveti Toma, navodi Ivanišević, bio je u Poljicima početak Božića. Taj dan bi se narod ispovijedio i pričestio u crkvi te bi se zaklale svinja, a djeca bi pjevala:

Sv. Toma, ubij prašca doma,
Ne skitaj se po selu –
Udrit ću te batom po čelu.[38]

4. 1. 2. Badnjak

Badnjak, Badnji dan (24. prosinca), objašnjava Braica, obilježava bdijenje, paljenje božićne svijeće, paljenje panja badnjaka, čaranje iskrama s ognjišta. Također, Braica navodi, da se na Badnjak jedu takozvana pokojnička jela, a naziva se i Badnje veče, Badnjica, Vilija, Vilija Božja, božićno navečerje. Badnjak je folklorom najbogatiji dan u godini, a Dragić ga, po običajima, obredima i ophodima, dijeli na Badnje jutro i dan te Badnju noć. Za Badnjak, ponekad i za Božić postoji naziv mlado *lěto*, mlado ljeto. Badnje jutro, bilo je osobito važno djeci, jer su ona, navodi Dragić, toga jutra prvi čestitari i navjestitelji Isusovog rođenja.[39] Braica navodi, da su poslovi bili najčešće podijeljeni tako da su muškarci pripremili drva i živinu za pečenje te većinom odmarali dok su žene kuhale, pripremale jela i kolače, čistile kuću. Toga dana se odlazilo u Split, Kaštela, Omiš ili Sinj kupovati.[40] Ivanišević navodi da su se stopanice (domaćice) brinule za večeru, odnosno pripremale su zelje za soparnik, pripremale bakalar ili neku drugu ribu. Ovi običaji očuvali su se i do današnjih dana te bez bakalara i soparnika nema Badnjaka u Poljicima. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi vjernici na Badnjak poste. Domaćice za Božić pripravljaju preko 30 vrsta kruhova i peciva.[41]

[38] Frano Ivanišević, nav. dj., 436.
[39] O tome više: Marko Dragić, Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
[40] Silvio Braica, nav. dj., 7.
[41] Marko Dragić, Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 35.

Soparnik, Duće, 2019. godina.

Na Badnjak su i djeca imala svoj zadatak. Ona su unosila slamu u kuću te bi se po njoj valjali i igrali tri dana, odnosno do blagdana Mladenaca, tada bi se slama iznosila vani.[42] Ovi običaji nisu se zadržali do naših dana te se danas slama koristi samo kao ukras u jaslicama, a na stol se stavlja adventi vijenac. Braica navodi da običaj adventskog vijenca dolazi sa sjevera (širi se iz područja Hamburga u Njemačkoj u 19. stoljeću), a preko srednje Europe i do naših krajeva gdje se udomaćio u zadnje vrijeme, prvenstveno zato jer ima mnogo dodirnih točaka sa našim tradicijskim ukrašavanjem zelenilom.[43] U pšenicu, koja je posađena na svetu Luciju, stavlja se blagoslovljena svijeća koja se pali za vrijeme objeda. Dragić navodi da ovakvi običaji stavljanja grančica masline, božikovine, kadulje, lovora, iznad ulaznih kućnih vrata simboliziraju želju za blagostanjem u nadolazećoj godini, a zelenilo, po narodnom vjerovanju, odgoni demonske sile. Poljičani i danas vjeruju da što je pšenica gušća i veća, to će predstojeća godina biti uspješnija za tu obitelj.

Za badnju večer morala su biti spremna tri badnjaka, navodi kazivačica Tonka, jedan od trešnje da urodi trešnja, jedan od masline da bude ulja i jedan od hrasta kako bi bilo hrane za svinje. Na badnju večer glava kuće unosi badnjake, a gazdarica blagoslovljenom vodom krsti badnjake i

[42] Frano Ivanišević, nav. dj., 436.
[43] Silvio Braica, nav. dj., 12.

prosipa žito izgovarajući *„Sijem žito iz obila da bi Bog da kruva i vina“.*[44] Zatim su se badnjaci polagali na vatru, ali nikada badnjaci nisu smjeli do kraja izgorjeti jer se na njima palila vatra na Uskrs kako bi se skuhala jaja. Dragić navodi kako je drvo badnjaka u Dalmaciji, otocima i Istri najčešće bio neki panj masline ili česmine dok je u Lici, Slavoniji, Bosni i Hercegovini to bilo drvo cera ili hrasta. Cer i hrast su dugovječna drva i simboliziraju Božju vječnost. Ako nema tih drveća badnjaci su bili od graba, bukve, kljena, javora, bora, smreke, smokve, trešnje itd.[45] U nekim poljičkim kućama ovaj se običaj zadržao i danas te se badnjaci pale u krugu šire obitelji ili zajedno sa susjedima. Onaj tko pali badnjake, a to najčešće bude najstariji ukućanin, izgovara sljedeće: „*Valjen Isus i Marija, na dobro vam došla badnja večer i porođenje Gospodinovo! Na dobro vam došla Stipan dan, Ivan dan, Mlado lito, Vodokršće i sve lito i godišće.“* A ostali odgovaraju –*„I vama!“* Zatim, kada badnjake stavi na vatru poškropi ih krštenom vodom, najprije badnjake, a zatim i svoje ukućane.

Nakon paljenja badnjaka, domaćin bi na stol stavljao jedan iznad drugoga tri velika kolača – *nastojna,* a u sredini je stavljan *gobin.*[46] Uz kolače, na stol se postavljao varićak pšenice u koju se stavljala svijeća. U Gatima su stavljana samo tri kolača, navodi Ivanišević, trojica (tri svijeće) i sir križevnjak, koji se na križe usirio, pa se sve to prekriži blagoslovljenom maslinom. U Dubravi su se stavljala tri kolača i okretala bi se tri puta na oposum, u varićak bi se nasula pšenica i u nju stavile tri glavice luka i jedan sir, a poželjno je bilo da je bio blagoslovljen na Uskrs. Domaćin bi varićak najprije nosio badnjacima te gobinu[47], iz varićaka uzme pšenicu u šaku i govori: „*Obilato, gobinato!*“ te je sije po kući, nastavljajući riječima: *„Rodila, plodila po drvetu i kamenu.“* Zatim moli Boga držeći tri upaljene svijeće. Kad dovrši molitvu svi ukućani pristupaju mu i ljubeći ga u obraze, govore mu: „*Sada i dogodine, do sto lita i godina bili zdravi i ljubili se na ovaj dan.*“ U Gornjim Poljicima nakon molitve domaćin bi namjestio tri nastojna kolača jedan na drugi i na njih

---

[44] Kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.
[45] Marko Dragić, Badnja noć u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., 231.
[46] Frano Ivanišević, nav. dj., 437.
[47] Gobin je kod „sinonim za triticum spelta, pa je prema tome gobinja pletenica ili trak od lišća ili cvijeća što se stavlja kao nakit na zidove, vrata, pričvršćen na krajevima, a u srijedi visi; sinonim girlanda. Gobinji su u srednjoj Dalmaciji naziv za velike božićne kolače koji se stavljaju na trpezu okićenu lovorikama. U Omišu gobin je naziv za slamu koja se unosila u domove na badnju večer. U ruskom jeziku gobina je naziv za obilje, bogatstvo, žetvu. U staro-bugarskom gobino znači obilje, izobilje, pretek. U staro-crkveno-slavenskom gobino je naziv za poljske plodove, prinose. U hrvatskom i srpskom jeziku gobino je sinonim i za pljevu. Petar Skok smatra da je taj riječ posuđenica od gotske riječi gabei, a ta riječ baštini svoj naziv od latinske riječi habeo 2. (imati, posjedovati). Marko Dragić, Badnje gobinjanje i kićenje u kulturnoj baštini Hrvata, Bosna franciscana, XXI, 39, Franjevačka teologija, Sarajevo, 2013., str. 64.

u zdjelici usuto žito u koje bi stavio tri voštane svijeće koje su u dnu bile sastavljene, a na vrhu jednako rastavljene kako bi mogle nesmetano gorjeti. Kad počne večera svijeće se pale, najprije jedna, a onda njome preostale dvije. Svijeće bi bile upaljene do kraja večere, a tada bi ih gospodar kuće gasio kruhom umočenim u vino. Taj se kruh ostavljao među svijećama i njime su se ponovno gasile svijeće za vrijeme božićnih blagdana. Postojalo je vjerovanje, navodi Ivanišević, „*Na Božić ako se od prve kapi ne utrne svića, bit će dobra godina*."[48] Nakon večere poljički bi momci išli od kuće do kuće i čestitali Badnju večer: „*Na dobro vam došla Badnja večer!*" Ukućani su odgovarali: „*I tebi tako!",* a ako ih bilo više: „*I van isto tako!"* Badnjak je najviše veselio djecu koja bi poslije večere pjevala sljedeću pjesmu:

„Eto Božić bata
na svačija vrata.
Otvorite mu vrata,
nek po kući bata.
Prostrite mu slame vriću,
nek ostavi dobru sriću.
Kada bude treći dan,
istrajte ga metlom van." [49]

Iako se nekada nije kitilo božićno drvce, danas je to neizostavan simbol Božića. Braica ističe sljedeće: *„Kićenje božićnim zelenilom i kićenje božićnog drvca su podrijetlom dvije različite pojave. Kićenje božićnim zelenilom doista je stari običaj, dok je kićenje božićnog drvca došlo iz gradova a proširilo se po selu u 19. stoljeću*."[50] U poljičkom kraju božićno se drvce obično kiti na Badnjak te se prave i jaslice. Jaslice su likovni prikaz Kristova rođenja te događaja koji ga prethode ili ga slijede. Zatim se odlazi na misu ponoćku ili polnoćku. Na Badnjak, kao i na Božić, propovijed je malo dulja, a završava svećenikovim riječima: „*Na dobro vam došlo porođenje Gospodinovo!*" Nakon ponoćke znanci i rodbina čestitaju jedni drugima, uobičajeno je i sastati se u nečijoj kući. U kuću obitelji Želalić, koja je odmah pored crkve, svake godine nakon mise okupi se dosta mladosti. Domaćini posluže kolače te svi zajedno blaguju, piju i pjevaju. Slavlje se najčešće nastavi u Omišu gdje se čestita poznanicima iz ostalih poljičkih mjesta.

[48] Frano Ivanišević, nav. dj., 617.
[49] Isto, 437.
[50] Silvio Braica, nav. dj., 14.

4. 1. 3. Božić

Hrvati su od samoga početka kršćanskoga života Božić prihvatili kao najveseliji kršćanski blagdan. Dok je Uskrs za kršćane najznačajniji religijski ili crkveni datum, Božić je bio i ostao najomiljeniji religijski datum. Razlog se može tražiti, navodi Braica, i u općoj atmosferi, koja je za vrijeme Uskrsa suzdržana i tiha, a za Božića vesela i puna izobilja. To je dan kada se slavi rođenje Isusa. U poljičkom kraju pripreme za taj dan trajale su dugo, na taj dan ničega nije smjelo manjkati, a kako navodi Ivanišević: „*Svi sveci i blagdani priko godine na stranu, a Božiću čast i slava najveća!*“ Kazivačica, Tonka i danas prenosi svojim potomcima izreku koja se nekada koristila u Poljicima, a odnosi se na Božić: *„Veseli mu se i tica u gori i riba u moru i travka u polu.“* Koliko je Božić bio važan starim Poljičanima govore i mnoge poslovice koje su se koristile tijekom cijele godine, u svakodnevnim situacijama, a i danas se znaju čuti neke poput: „*Ko je dužan i na Božić je tužan.“, „Skladna braća i u petak mesa, a neskladna ni na Božić.“* Poljičani su vjerovali da će onome tko se tuče na Božić izbaciti čirevi po tijelu. Odnosno, koliko je udaraca zadao, toliko će čireva izbiti na njegovu tijelu. Poljičani vjeruju da ako je Božić burovit i oštar, da će biti dobra godina, zato kažu: „*Božić bolje da je kužan nego južan.*“ Darivanje je, također, stara narodna tradicija, Dragić navodi kako je u minulim vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Kazivačica Tonka pamti da se u Poljicima starijoj ženskoj djeci poklanjalo zlato, a mlađoj djeci šaka smokava i orija.

4.1.4. Kolende

Još jedan obred, koji je dugo bio prisutan u Poljicima, jesu kolende i pjevanje koledarskih pjesama uz obilaske pjevača od kuće do kuće.[51] Ante Nazor pamti sljedeću kolendu, a pjevala se u Tugarama:

„Guste grane od orija,
Valjen Isus i Marija!
Evo smo vam kući došli,
s bande puta nismo sašli,
na poštena ova vrata
u Vraniše našeg brata.

[51] „Koledarski ophodi su se izvodili i još uvijek reducirano izvode od Svih svetih do Sveta tri kralja; u trogirskom i kaštelanskom kraju kao i Veloj Luci na Korčuli koledalo se od Svih svetih do Sveta tri kralja, u Blatu na Korčuli koledarski su se ophodi odvijali od blagdana Sv. Martina do Sveta tri kralja, na Braču se koledalo od Svete Kate do Sveta tri kralja.“ Marko Dragić, Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja, Croatica et Slavica Iadertina 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018., 199.-200.

Oj ti Vrane, naša diko,
ti veselje imaš lipo.
Došli smo vam kolendati
i s vama se radovati,
na dobro vam doša Božić,
po Božiću sveti Stipan,
po Stipanu sveti Ivan,
po Ivanu svi Mladenci,
po Mladincin Mlado lito,
rodilo vam ulje, žito,
i lozica karagača,
od koje se puni bačva...“[52]

Obredi koledanja u Poljicima obavljali su se oko Božića, Nove godine i drugih novogodišnjih blagdana. Kolende su bile vezane za lijepe želje, dobro zdravlje domaćinima, te za plodnu godinu. Nazor ističe raznolikost ovih pjesama u Poljicima, odnosno postojanje čitavog niza različitih pjesama s istom tematikom. U Jesenicama se pjevala sljedeća kolenda:

„ Veselite se gospođe,
evo Božić uz polje.
Otvorite mu vrata da po kući bata.
I dajte mu metlicu, neka metne šenicu.
I dajte mu nožića da zakolje kozlića.
I dajte mu batića da ubije prašćića.
I dajte mu vidro da izmiri vino.
Darujte nas, ne držte nas ovde,
Na dobro van slavni Božić dođe.
Prid kuću van pune bačve, u kući van čedo plače,
Prid kuću van gusle vrište, u kući van žene vridne.“[53]

U Poljicima se i danas čuju sljedeće kolende:

„ Eto Božić bata
Na svačija vrata,
Otvorite mu vrata,
Nek po kući bata;
Prostrite mu slame vriću,
Nek ostavi dobru sriću.
Kada bude treći dan,
Istrajte ga metlom van.“[54]

---

[52] Vinko Žganec, Muzička tradicija u narodnom pjevanju u Poljicima, Poljički zbornik II, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Zagreb, 1971., 247.
[53] Kolendu je ispjevala Matija Grgat iz Jesenica, zapisao je Vinko Žganec je u Poljičkom zborniku, 1971: 249.
[54] Kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.

****

„Božić, Božić bata
na čija će vrata?
Na naša će vrata prosut šaku zlata,
našoj maloj dječici!“[55]

****

„Na dobro vam doša Božić,
Po Božiću Stipan dan,
Po Stipandanu Ivan dan,
Po Ivanu Mladinci,
Mlado lito, Vodokršće
I sve lito i godišće!“

4. 1. 5. Silvestrovo i Nova godina

Sveti Silvestar I. kao biskup 313. godine „krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Spomendan svetoga Silvestra je 31. prosinca, a Hrvati taj dan nazivaju Silvestrovo i u Dalmaciji Savistrovo.“[56] Međutim, u stručnoj i znanstvenoj literaturi o tom danu napisano je svega nekoliko rečenica. Na Silvestrovo običaj je da se u poljičkim župama održi sveta mi sa i pjeva se Tebe Boga hvalimo, a nakon mise svećenici udijele odrješenje mrtvima. To se događa obično u predvečerje, što na neki način simbolizira kraj godine. Na Novu godinu tradicionalno se održi sveta misa i blagoslov puka. Don Petar Novaković zapisao je sljedeće:

BLAGOSLOV PUKA NA MLADO LITO (NOVU GODINU)

Poslušajte svih kršćani
Ki ste ovdi na sve strani
Poslušajte radi Boga
Blagoslova sada moga

Kako rečem neka bude
Pojla sela tere ljude
Zato molim Boga
U Trojstvu jedinoga

Na kolina slegni doli
I devoto se svaki moli

[55] Isto.
[56] Marko Dragić, Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303.

Paka sa mnom u družbu
Na njegovu svetu službu

Kripost mi podili Trojice nebeska
Pamet mi prosvitli kraj lice anđelska
Gospođe i kraljice ka si na nebesi
Ti se za nas moli k sebi nas privesti

Da se pamet moja na dobro upravi
Blažena Gospoja neka se proslavi
Na dobro vam doša ovi sveti blagdan
I Bog vam u pomoći u noći i obdan

Draga braćo ostajte u miru
Jere vas pridajem drugom u pastiru
A sada Bože dragi i mili
Ovomu puku blagoslov podili

Blagoslovi redovnike
I đake sveh carkvene službenike
Blagoslovi slugu Tvoga veloga kneza
Neka župi i puku dade lipa reda

Svu vlastelu i vladike
Blagoslovi Bože po sve vike
Blagoslovi redovnike
I ostale sve divice

Blagolosvi u njem muži sve žene k njim združi
Blagoslovi udovce i udovice
I uboge sirotice

Blagoslovi Bože Sveti
Sve četiri helimenti
A jer oganj zemlju vode
Puku Tvome da ne škode

Molite Boga da me usliši
Z blagoslovom vas sve utiši
Sveto Trojstvo daj mi milost
Blagoslova Tvoga kripost

Da blagoslov moj uslišiš
I puk devoti sada utišiš
Sad poslušaj dragi pute
Poniženim sarcem muče

I devoto svih recite
I Bogu se utecite
U ime Trojice jedinoga Boga

I nebeske krajlice prisvetoga Trojstva

Ka si svitlija sučene zrake
I milostivija svrhu stvari svake
On ki je gospodar svakomu stvorenju
Da nam poda dar i pogleda k momu govorenju

Danas počelo godišća nastaje
A vam se od kurata blagoslov daje
Ovo se svarši godišće
Da vas jesam darža bojim se nevišće

Najprije prostri svoju desnicu
Brani Crikvu nevisticu
Zatim glave svega puka
Blagoslovi Tvoja ruka

S Tvojim blagoslovom Bože jnega združi
Da se nikko na nj ne potuži
Lagoslovi krajlu slave i ostale sve glavare
Ovoga puka i sve daržave

Blagoslovi sveh muške glave
Svega puka i države
Da dičica jošće mlada
Tvoj blagoslov primu sada

Bože budi Tih naša utija
I vazda nas čuvaj griha
Kuge glada tere rati
Svako zlo od nas odvrati

Blagoslovi naše pojle
I barada tere i gore
Blagoslovi vinograde
I ostale sve intrade

Blagoslovi ovčice
I ostale sveh živinice
Bože blagoslov Tvoj varhu nas pusti
Da konca nas ne zapusti.[57]

[57] Novaković, Ivan, Blagoslov puka na Mlado lito (Novu godinu), Poljica (29.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 2004., 49.

4. 2. Poklade

Dragić navodi da razdoblje poklada započinje svršetkom božićnih blagdana (blagdanom Sveta tri kralja), odnosno 7. siječnja i traje do Čiste srijede, a intenzivni pokladni običaji, ističe Dragić, sprovode su u nedjelju, ponedjeljak i utorak prije Čiste srijede, odnosno Pepelnice. U ta se tri dana gostilo i obilno jelo, a posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa, stoga Ivanišević ovo razdoblje naziva *ludim i pijanim*. Te dane narod naziva, navodi Dragić: Velike poklade ili Završne poklade, a zadnja nedjelja poklada naziva se Pokladna nedjelja.[58] Tonka prepričava da se u Poljicima cijelu korizmu petkom pripremao soparnik, a za večeru uštipci ili fritule. Danas je ostao običaj da se soparnik peče na Veliki petak, na Čistu srijedu i na Badnjak, ali i na proslavama. Na zadnji dan poklada, odnosno utorak prije Čiste srijede, radilo se do podneva u polju, a poslijepodne bi se odlazilo kući te bi se skuhao obilan i mrsan objed. Ivanišević na soparnik navodi: *„Zelenik, soparnik ili uljenjak čini se od zelja (blitve), vina brašna (cvita), malo kapule i ulja. To je najmilija jizbina u Poljicin i ne zna se ima li di u kojen mistu podalje Poljica.“*[59]

4.2.1. Didi

Ivanišević: „*Zadnji dvadeset dana prid Poklade, odaju po selu maškare ili kako ji u nekin selin zovi, didi. Reklo bi se udidija se, odnosno maškarao se. Obišno počmu odat u ponediljak pa sve do sride. Iz jednoga sela sakupi se po nikoliko ludi i momaka, bude ji dikod više od dvadeset, priobuku se na različite čudnovate načine, stavu obrazinu na se, iđu u bližna sela od kuće do kuće pivajući i arlečuć. Kad dođu prid koju kuću, „did“, koji je vođa od mašakara, viče: „Ima li ko na poštenom ogaku?“ iz kuće odgovaraju: „Ima.“ On anda pita: „Oće li moje kade zaigrat i zapivat?“ Kad reku, nek igraju i pivaju, dobar je znak, da će se dat štakod maškaran. Dok igraju, pivaju ovako:*

„Evo kuće i ogaka
I našega prijatelja,
Koji će nas darovati:
Kolač kruva, pleće mesa,
Bocu vina napojiti
I turicu u lulicu.“

Ovako pivaju balije (to su obučeni na muško), a mandune (obučeni na žensko) privatu:

---

[58] Marko Dragić, Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., 156.
[59] Frano Ivanišević, nav. dj., 108

„Darujte nas, ne držite nas,
Nismo seke mi za stane,
Već za dugo putovanje,
Karat će nas naša mati:
Nije kuća pometena,
Niti voda donešena.
Darujte nas, ne držite na ovde!“

Iznašaju kolača, jabuka, bajama, smokava. Ako ništa ne dadu, anda se ljutu:

„Ova kuća kućetina
do godine miretina!“
pa proklinu: „Do godine sve vam zamelo!“ [60]

U Dućama je vrlo popularna maska bila *rezika*. Rezika je bila kombinacija vola i ovce. Imala je rogove, krzno i hodala je četveronoške. Kada bi se mladi okupili u selu, zajedno su uz pjesmu i usnu harmoniku odlazili pješke nekoliko kilometara do Dugog Rata, a zatim do Omiša. Svirala se usna harmonika i pjevalo.[61] Ivanišević vrijeme poklada u Poljicima naziva *ludim i pijanim*. Običaj je bio da se na zadnji dan poklada, odnosno u utorak, prije čiste srijede, radi do podneva u polju, a zatim se ide kući i objeduje se obilatno jer od čiste srijede počinje korizma, a tada se postilo. Ivanišević navodi ovako: „*U prijašnja dobane bi za živu glavu niko primrsija korizmu za svi 40 dana, nego baš kad bi svrnila nemoć. Danas Crkva otpušća, pa se u nedilje korizmene puno svita mrsi, drugi dana malo ko. Postarija čeljad, a osobito ženska neće ni u svetac ni u rabotni dan u usta stavit mrsna kroz korizmu.“*[62]

Ovi su se običaji donekle očuvali i do današnjih dana. U donjim Poljicima u maškare najčešće idu djeca do 15 godina, ne idu u velikim skupinama, već ih bude najviše četvero. U gornjim i srednjim Poljicima, ipak sudjeluje više djece te ih bude desetak u skupini. Djeca obilaze kuće prerušeni u razne maske, najčešće neke moderne super junake. Kada dođu pred čiju kući viknu „*Maškare!“* Rijetko kada pjevaju, a ako pjevaju onda to najčešće bude ova pjesma: *„Maškare ča mogu maškare, sinoć si se ljubila u kali, s maškarom sa jednom maškarom, rekla si da ništa mi ne fali.“* Poneka djeca ovo pjevaju uz pratnju harmonike. Kao nagradu najčešće dobiju nešto novca i to ih najviše veseli. Pokloni poput jabuka ili slatkiša manje su im važni.

---

[60] Frano Ivanišević, nav. dj., 460.
[61] Kazivačica Nada Farić rođ. Vojnović.
[62] Frano Ivanišević, nav. dj., 459

4.3. Korizma

Korizma obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa, a počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Tih četrdeset dana u kršćanima živi Golgota, put odricanja, put žrtvovanja, ali i put istine. Dragić navodi imena svih šest nedjelja od kojih se sastoji krizma. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.[63] Korizmu možemo podijeliti na dva dijela. Prvi se dio korizme odnosi na čovjeka, odnosno u prvom dijelu korizme promišljamo o našim grijesima, dok drugi dio korizme promišljamo o Isusovoj muci i smrti. U skladu s tim, od Čiste srijede do Uskrsa mole se korizmene i uskrsne molitvene pjesme. To je vrijeme kada katolici posebno skrušeno žive i pripravljaju se za svoj najveći blagdan – Uskrs. Poljičani korizmeno vrijeme provode u pokorničkom duhu razmišljajući o Isusovoj muci, osobito kroz pobožnosti Križnog puta petkom i nedjeljom.

Čista srijeda ili Pepelnica početak je korizme. U Poljicima je i danas običaj otići na svetu misu i pepeljanje, uz riječi: „*Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš se u prah vratiti.“* Od tog dana započinje i korizmeni post. Ivanišević navodi: „*Starija čeljad, pogotovo žene, neće ni u radne dane ni u blagdane (svece), ništa mrsno staviti u usta.“* Kazivačica Tonka sjeća se nekadašnjih dana kada se postilo svih 40 dana korizme, svi od 16 do 60 godine. U novije vrijeme, svatko odabire za sebe svoju korizmenu žrtvu. Mnogi se odreknu nekog poroka, duhana ili slatkog, a neki mrse svih 40 dana. Ivanišević navodi pjesmu koju su djeca u Poljicima pjevala o korizmi: „*Korizma kupus pogrizla, ulje polokala, muku (brašno) pozobala.“*

4. 3. 1. Cvjetnica

Cvjetnica ili nedjelja Muke Gospodnje kršćanska je svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Taj dan, objašnjava Dragić, slavimo Isusov ulazak u Jeruzalem:

> *„Narod je dočekao Isusa, mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se za vrijeme sv. Mise, čita izvještaj o Isusovoj muci.“* Ivanišević: „*Ti dan se blagosivljaju u crkvi*

[63] Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., 153.

kite palme ili maslinovine. Na cvitnu subotu beru dica cviće pa ga ostavu u vodi do ujutro i onda se iz njega umiju. Prije velke mise svaki starješina kućni ili kogod od mlađi nosi naručak kića maslinovine, jelića ili drugog zelenog granja, unaša u crkvu di pop blagoslovi. Kad se dovrši blagoslov, pristupaju stariji, poljubu misniku ruku i primaju na dar po jednu grančicu. Pozatin ide se s grančicom u procesiji oko crkve, a poslin mise nosu se grančice po polu, pozadija se u žita, vinograde, u pojate i kuće, nad pragove od vrati, svud je sritno, da se blagolov dotakne. Na taj dan niki momci darivaju svoje cure cvićen." [64]

Cvjetnica se i dalje tradicionalno slavi u većini poljičkih mjesta. Pripreme se grančice maslinovine, a neke poljičke bake još uvijek pletu listiće masline u pletenicu. Tako ukrašene grančice odnose se na blagoslov. Nakon blagoslova slijedi procesija koju predvode djeca prosipajući cvijeće. Blagoslovljene grančice masline različito se rasporede. Neke se stavljaju u automobile za zaštitu u prometu, neke se stavljaju na prag kućnih vrata za mir u kući, neke se pak odnose na groblja ili u vinograde.

4. 3. 2. Veliki tjedan

Veliki ili Sveti tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. U bogoslužju je Veliki tjedan prožet, objašnjava Dragić, uspomenom na Isusovu muku i upravo zato svaki dan toga tjedna zove se veliki. Posebno je Veliko ili Sveto trodnevlje (Vazmeno trodnevlje) - Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika (Bijela) subota.[65] Tih dana prisjećamo se Isusove muke, smrti i uskrsnuća, kojim je spasio i otkupio svijet. Od podne na Veliki četvrtak, na Veliki petak i Veliku subotu nisu su se obavljali težački poslovi na polju, navodi kazivačica Tonka.

4. 3. 2. 1. Veliki četvrtak

Na Veliki četvrtak, dan prije židovskoga blagdana Pashe, dan je Kristove posljednje večere i njegova susreta s učenicima. U hrvatskoj tradicijskoj Veliki četvrtak se naziva i Zeljavi ili Zeleni četvrtak jer je, po predaji, Gospa čekala Isusa s pripremljenim zeljem za večeru. Ivanišević navodi običaj u Poljicima: „*Na Veliki četvrtak svak gleda imat za večeru malo zeleni, jer kažu, da je na večeri Gospodinovoj bija kostrič ja jizbinu.*" Upravo je na Veliki četvrtak, u kruhu i vinu, kako je

---

[64] Frano Ivanišević, nav. dj., 447.
[65] O tome više: Marko Dragić, Metkovska pasionska baština, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.

kao jamstvo pobjede nad smrću i zlom, Krist ostavio svoje ljudsko tijelo i krv. Toga je dana Isus Krist bio izdan, uhićen i cijelu noć sudski ispitivan. Isus je na Veliki četvrtak oprao učenicima noge, stoga na taj dan nadbiskupi, biskupi i svećenici u mnogim crkvama, pa tako i u Poljicima, po uzoru na Isusovo pranje nogu apostolima i sami peru noge dvanaestorici muškaraca, tzv. apostola. U Poljicima, na dan Velikog četvrtka svečano bogoslužje započinje ulaskom u crkvu 12 ljudi, koji su slika 12 apostola, za njima svećenik koji simbolizira Krista. Simbolično pranje nogu podsjeća na Krista, navodi Dragić, koji je pranjem nogu svojim učenicima ostavio zapovijed ljubavi da i oni tako čine jedni drugima[66]. Nekada se na Veliki četvrtak, u svakom mjestu pripremao Gospodinov grob te bi se čuvao cijeli dan.[67] Običaj je bio dolaziti na Gospodinov grob i moliti, a pjevala se ova pjesma:

Oj dušice virna,
Bud u viri kripna.
Kad budeš putovati
Tisnin klancin, dugin putin,
Skobit će te duh nečisti,
Duh nečisti, duh nemili
Pa će tebi govoriti:
Dušo moja, odi k meni!
A ti njemu odgovori:
Tvoja nisan, nit ću tebi.
Božja jesam, iđen Bogu
Na blagi dan, na Veliki četvrtak
Ja san rekla i izmolila
Sto Očenaša, sto Zdravi Marija i sto puta Slava Ocu.“[68]

4. 3. 2. 2. Veliki petak

Veliki petak oduvijek je žalostan dan, to je kršćanski spomendan Isusove muke i smrti. Na Veliki petak ne slavi se euharistijsko slavlje, a oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Nitko ne pjeva i ne veseli se. U popodnevnim satima u crkvi je izložen križ te se odlazi na *uru klanjanja.* Na Veliki petak čuje se: *Danas petak rečeni, o Isuse mučeni, trud i muka tvoja, daj da bude spašena duša moja.* Za Veliki petak veže se vjerovanje, koliko se vina popije, onoliko krvi u žile navrije. Ivanišević navodi ovako: „*Ni na Veliki petak ni*

[66] Marko Dragić, Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., 167.
[67] O tome više: Marko Dragić, Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, 17 (1). Split, 2009., str. 5-32.
[68] Navodi kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.

četvrtak, dok su zvona zavezana,ne moli ni u podne kućna čeljad zajedno, nego svak o sebi. Čuje se ova molitvica u pismi:

Takma tuknu, zvona muknu,
Svi svićari potamniše,
A stupci se podlomiše.
Tude Jezus pribiva,
U spokoju on počiva,
Pokoj njemu, pokoj budi.
Lešto (brzo) li se kralj probudi,
Mi smo čuli i vidili,
Sinoć su ga s križa snili,
Sveton Petru poručili,
Da on dođe sutra rano
Navr' gore Klavrije,
Da će reći svetu misu
I prikazat sveto tilo
Od bilice šenice
I krv od vinove mladice.“[69]

Nakon muke koja se pjeva na veliki petak, slijedi ljubljenje križa i pjeva se *Puče moj*. U Dućama je običaj da se na Veliki petak pjeva „Ispovidajte se“, stari pučki napjev obreda Velikog petka, s kojim ujedno i završava obred te se vjernici u tišini rastanu. Slijede stihovi zapisani onako kako ih je otpjevao Ante Škarica – Antulić i crkveni zbor u Dućama.

„Ispovidajte se Gospodinu jer je dobar
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Ispovidajte se Bogu Bogova
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Ispovidajte se Gospodinu Gospoda
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji učini sam čudesa velika.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji učini nebesa u razumu.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji utvrdi zemlju svru voda.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji učini svitnjake velike.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Sunce na oblast dneva.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Misec i zvizde na oblast noći.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji porazi Egipat s prvorođenim njegovim.

[69] Frano Ivanišević, nav. dj., 448.

Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji izvede Izraela po sridini.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
U ruci mogućon i mišici priviskoj.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji razdili more Crljeno u razdiline (u razdjeljenja).
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I izvede Izraela po srid njega.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I potopi farauna i jakost njegovu u more Crljeno.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji privede puk svoj po pustinji.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Koji porazi kralje velike
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I pogubi kralje jake.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Seona kralja Amoreškoga.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I oganj kralja Basana.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I dade zemlju, njihovo baštinstvo.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Bašinstvo Izraelu svom sluzi.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
I otkupija od neprijatelja naših.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
(Nerazgovjetan stih)
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Ispovidajte se Bogu neba.
Jer je u vike milosrđe njegovo.
Ispovidajte se Gospodinu gospoda.
Jer je u vike milosrđe njegovo. [70]

4. 3. 2. 3. Velika subota

Velika subota početak je uskršnjeg slavlja. Na taj sveti dan oko dvanaest sati zazvonila bi *glorija* te bi svi požurili umiti se vodom da postanu čisti u duši i tijelu. Vjerovalo se, navodi Ivanišević: „*Neće bolest na oči ni na tilo, voda padne u oni sveti čas.“* Također, Ivanišević opisuje dalje: „*Stopanica kuva pogaču i vari jaja za blagoslov, bere zelje ili blitvu, pripravlja večeru, zvona*

[70] https://www.youtube.com/watch?v=0BUGFTd_p6E; Ispovidajte se, Duće. 2010. god. snimio Ante Škobalj. (pristupljeno 27. studenoga 2019.)

su proslavila uskrsnuće Gospodinovo, valja se pokripit malo bolje. Niki odma iza Glorije jidu jaja, sir; mislu, da više nije suvoga posta, ali mrsno neće.''[71]

I danas domaćice pripremaju hranu koja se na Veliku subotu nosi na blagoslov. U poljičkoj košarici za blagoslov bude: sirnica, jaja, mlade kapulice, prošeka, malo sira, sol. Ono što se blagoslovi na Veliku ili Bilu subotu jede se na Uskršnje jutro. Tko se nije ispovjedio u Velikom tjednu, obavezno se ispovijeda na Veliku subotu, kako bi bio spremam za *Vazmeno bdijenje*.[72] U crkvu se ulazi u potpunom mraku, a ispred crkve blagoslivlja se oganj s kojeg svećenik na početku mise pali svijeću te je unosi u nerasvijetljenu crkvu i svečano se zaustavlja tri puta prije nego što dođe do oltara, a pri tom svaki put pjeva *Svjetlo Kristovo!* Pri tome narod odgovara *Bogu hvala!* S tom svijećom pali svijeće ostalih vjernika dok se cijela crkva ne osvijetli. Kada dođe do oltara pale se sva svjetla i zazvone crkvena zvona. Na kraju misnog slavlja svećenik blagoslivlja vjernike i jela koja su u košarama donijeli na blagoslov.

4. 4. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio svijet. Dragić navodi kako se Uskrs prvotno slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su Pashom slavili čudesna Božja djela, a osobito izlazak Izraelaca iz egipatskoga ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na Isusovo Uskrsnuće, odnosno prijelaz iz smrti u život.[73] Ivanišević navodi da su se mladi u Poljicima radovali više Uskrsu, nego Božiću. Razlog leži u tome, navodi Ivanišević, jer su se za Uskrs lijepo odijevali i *kitili svakin zelenilom i citon.* Ne čudi, stoga što u Poljicima i danas živi izreka *Božić je rutavac, a Uskrs gizdavac.* Običaj je u Poljicima da se na uskrsno jutro ustaje glava kuće te s njim najčešće sin ako ga ima, i odnose grančice, koje su blagoslovljene na Cvjetnicu, na svoje *meje.*[74]A evo kako Ivanišević opisuje taj običaj u nekadašnjim Poljicima:

---

[71] Frano Ivanišević, nav. dj., 449.
[72] Velika subota završava Vazmenim bdjenjem koje uvodi u najvažniju nedjelju čitave povijesti, nedjelju Kristova uskrsnuća.
[73] Marko Dragić, Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., 176.
[74] Maslinici, vinogradi ili bilo kakva polja koja se obrađuju.

„(...) od svake kuće po jedno, dvoje i troje iđe po polju od zemlje do zemlje, nosi kršćene vode, poškropi svaki komad vinograda grančicom maslinovine blagoslovljene na Cvitnicu, zadije palmu i govori: kud ja ovon vodon, tu Gospodin Bog svojin blagoslovom.“....“Mornari penju se na jarbole i na vrja zadiju palme, maslinovinu, ribari u svoje levute (brodovi bez jarbola) u provu.“[75]

Dok muški članovi obitelji obavljaju blagoslov polja, poljičke žene pripreme uskršnji doručak. Za uskršnji doručak jede se blagoslovljena hrana. Ostaci blagoslovljenih jaja, i sve ostalo što ostane na stolu od doručka, baca se u vinograde, stari ljudi kažu: „*Da ne bi uvlaža.“* Dragić navodi nekadašnji običaj u Sitnome, koje pripada gornjim Poljicima: *„U Sitnom prije ručka starješina bi uzeo blagoslovljeno jaje, izrezao ga i podijelio ukućanima. Veoma se pazilo na to da nijedna mrvica ne završi na podu; ako je ijedna ostala, ona bi se bacala u vatru. Ne smije se ništa baciti da se ne poljubi prije, a ne smije se ni dati živini.“*[76]

Radost Uskrsa, najvećeg kršćanskog blagdana, i danas se osjeća u domovima Poljičana, ali oduvijek najviše veseli djecu. Ivanišević je zapisao kako je to izgledalo nekada: „*U kućan malo dica nemirna, oće svako dite, muško, žensko, da mu se izvadi i obuče najliplja i novija roba. Na Uskrs ujutro prije sunca od istoka moli se:*

„Daj mi Gospe dobar dan,
Ja ću tebi dobar glas.
Sinak ti se uskrsnija na današnji dan,
Prikaži mi ga Gospe, na umrli dan.“[77]

4. 5. Jurjevo i biranje kneza

Najvažniji ritual Poljičanima je svakako bilo biranje kneza. U tom ritualu dolazile su do izražaja osnovne poljičke vrijednosti. Vrijednosti zajedništva, sloge, jedinstva te je služio za materijalnu i duhovnu dobrobit poljičkog društva. Ritual biranja velikog kneza obavljao se svake godine na dan sv. Jurja (23. travnja) na mjestu zvanom Gradac. Sveti Juraj, u narodu poznat kao Jure, zaštitnik je ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. križara, vojnika, ratnoga

[75] Frano Ivanišević, nav. dj., 449.
[76] Marko Dragić, Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., 177.
[77] Isto.

konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Narod se preporuča njemu za zaštitu od zmija i vještica, a djevojke i žene ga zazivaju kao zaštitu od napasnika.

Sveti Juraj rođen je između 275. i 281. godine u plemićkoj obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik, a poslije njegove smrt i sam je postao vojnikom u Palestini. Iako je bio popularan među vojnicima (zbog čega je i brzo napredovao), veoma rano je postao kršćaninom i zbog svoje vjere došao u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Jednom prigodom našao se na sjednici Vojnoga vijeća gdje je car Dioklecijan iznio plan prema kojemu je trebao uništiti sve kršćane. Sveti se Juraj usprotivio toj odluci i stao u obranu kršćana. Dioklecijan je tada izdao naredbu da ga se ubije mučeničkom smrću. Juraj je uhićen, okovan u lance i utamničen. Na kraju su ga 23. travnja 303. godine u Lidiji (Palestina) i pogubili. Taj događaj navodno je pratio i sam car Dioklecijan. U kršćanskoj ikonografiji svetog Juru često prikazuju kako kopljem ubija zmaja. Razlog tomu leži u legendi prema kojoj je sveti Jure doista ubio zmaja i spasio princezu. Naime, legenda govori o zmaju koji je živio u močvari pokraj grada Silene (koji se nalazio blizu mjesta gdje je današnji Bejrut). Mještani tog grada morali su svaki dan donositi zmaju po dvije ovce. Kada je ponestalo ovaca, zmaj je zaželio kraljevu kćer Margaretu. Srećem, sveti Juraj uspio je spasiti princezu, a zmaja je ubio kopljem. Kralj je potom od silne sreće dao pokrstiti i sebe i sav puk.[78]

U vrijeme borbe protiv Turaka Poljičani su na svoje pečate stavljali znak svojeg zaštitnika, sv. Jurja. Sv. Jure bio je prikazan na konju i s kopljem u ruci kako propada zmaja. Zmaj je za Poljičane bio simbol zla i demonskih težnji, a njegovo uništenje bila je pobjeda nad zlom – pobjeda kršćanstva. Također, navodi Ivanišević, na poljičkom svilenom barjaku, koji se vijorio u Poljicima za svaki veliki praznik, bio je također lik sv. Jurja. Barjak s likom sv. Jurja koji probada kopljem zmaja, nosio je veliki vojvoda. Ivanišević spominje mogućnost da je svetkovina sv. Jurja u Poljicima, evokacija sjećanja na dolazak didića u Poljica, jer je narod obično migrirao u proljeće. Svaki katun je u rano jutro na Jurjevo (23. travnja) birao svog katunara, a oni su, nakon vjerske svečanosti na Gracu, silazili zajedno s narodom u Podgradac (Gata) i birali velikog kneza te upravu Republike. Evo kako nekadašnje biranja kneza opisuje V. Klaić:

> „*Poljičani su svake godine na Jurjevo mijenjali vladu. Najprije ranim jutrom doga dneva narod bi se u svakom selu (katunu) sastao kod svoje crkve na mali zbor (sastanak). Tu bi*

[78] Marko Dragić, Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., 272.

čekao župnik i razastro dvije kabanice, da se bira novi seoski knez (katunar), ili da se potvrdi stari. Svak bi svoj kamen na kabanicu bacio, ili na jednu ili na drugu, kako bi koja staromu ili novomu kneza namijenjena. Zatim sa svih strana novi ili potvrđeni knezovi pohitili bi zastavami pod Gradac na veliki zbor, skupni obćeni zbor...Tu su sjedili vojvoda, veliki knez, njihovi činovnici, katunari, glavar crkveni, vlastela, didići i poljički svećenici; a za težačke zakone došli bi i kmetići. Veliki knez u stajaćkoj odjeći: kalpakom na glavi, ljubičastom jačermom zlatali-širita, skreltnim ćurkom, mačem o pojasu, prvo bi govorio. Zahvaljuje na časti, kojom su ga cijele godine obdarili, predaje kancelaru pečat i ključe od kovčega (škrinje), u kojem su Ustav i povlasti Poljičke, neka se vidi je li svaka na mjestu. Tada veliki knez moli za oprost ako je slučajno koga zakinio za svoga kneževanja. Tada crkveni poglavar, bez laži progovara o javnim djelima onogodišnjih činovnika, što bi se moglo popraviti, što iznova uraditi. Zatim bi se zbor razdvojio. Didići (bosanski plemići) ostali bi na svom mistu, te bi izabrali velikoga kneza i njegove opravnike i to obično iz ugarskih plemića. Vlastelići (ugarski plemići) odstupili bi da izaberu velikoga vojvodu i pobočnike, među didićima. Ako bi se glasovi prepolovili, glavar bi crkvenio mirio i svojim bi glasom odlučio. Kad bi glasovi odlučili, crkveni poglavar i najstariji didić, zvan pristav, dodju do ugarske zbornice, kažu kako su didići izabrali ter mole, da i oni pristanu. Netom se sporazume, opet se zboru jedno sastane, ter pristav i vikar (crkveni poglavar) predaju pismohrani kovčeg novomu velikomu knezu, a svileni barjak sv. Jurja novomu velikomu vojvodi. Opremiše zatim druge još posle, ako ih ima, svi skupa otprate kući velikoga kneza, i kod njega se za tri dana časte i vesele, svaki svojom brašenicom. Sutra najveći jablan, što je u Poljicima, stajao bi pred kućom velikoga kneza, a dva bi plemića zajidrila put Mletaka, da se jave duždu i da se potvrde poljičke povlasti. Knezove mala i velike pratili bi na zbor sprva sluge i kmetovi, a kasnije svojte i pristaše, te bi kod izbora bilo koji put hujke i buke, došlo bi neka do šaka i pušaka. Nego srećom sve bi se to jednim danom svršilo, jer ko bi od takmičara prešao svoj prag sa kovčegom poličkih pisama, na onomu bi ostalo veliko kneštvo.“

Proslava blagdana sv. Jure tradicionalno se održava i u današnje vrijeme. Na Gracu se tada okupe hodočasnici iz svih poljičkih župa kako bi zajedno slavili zaštitnika svoje nekadašnje slavne Republike. Svečanost započinje procesijom i svetom misom, a završava izvođenjem poljičke himne *Poljičani poštovani*:

„Poljičani poštovani
Od svih sela odabrani
Čestito vam Jurjev danak

Jurjev danak vaš sastanak.
Čestito vam Jurjev danak
Jurjev danak vaš sastanak.

Tri potoka tekla vami
Na dobro vam Jurjev danak doša
Prvi mlika teka vami
Na dobro vam Jurjev danak doša
Drugi uja teka vami
Na dobro vam Jurjev danak doša.

Čestito vam Jurjev danak
Jurjev danak vaš sastanak.
Pčele sunca zastupile dvore
Na dobro vam Jurjev danak doša
Bile ovce napunile to
Na dobro vam Jurjev danak doša
A brodi vam izorali more
Na dobro vam Jurjev danak doša
Poljičani poštovani
Od svih sela odabrani
Čestito vam Jurjev danak
Jurjev danak vaš sastanak.“

Biranje kneza, Poljica

Jurjevo, Gradac, 2018. godina

4. 6. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski jedan je od najomiljenijih svetaca u čitavoj Katoličkoj Crkvi, kojega se časti ne samo u Padovi, gdje je podignuta prekrasna bazilika u kojoj se čuvaju njegovi posmrtni ostaci, već i u cijelom svijetu. Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini ogleda se u: postu, devetnicama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, pučkim običajima i slavljima; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim ovom svetcu. Uz krunicu sv. Ante hrvatski narod sv. Anti upućuje mnogobrojne molitve i preporuke.[79] Sveti Ante Padovanski u Poljicima se naziva i sveti Ante od Padove ili trišnar, jer njegov blagdan pada u vrijeme trešanja, 13. lipnja. On je zasigurno najštovaniji i najomiljeniji svetac ovog kraja, osobito dvaju poljičkih mjesta, Seoca i Duća. Stanovnici Seoca i Duća godinama radosno slave blagdan svoga zaštitnika. Mnogobrojni vjernici na blagdan sv. Ante pohode župnu crkvu u Seocima da bi molitvom i misnim slavljem upotpunili taj veliki blagdan. Ne zaostaju ni Dućani koji taj dan odlaze na svetu misu u crkvicu sv. Ante u selu. Nakon mise djeca pristupaju na blagoslov.

Neke legende o svetom Anti izvorno su hrvatske, Dragić navodi sljedeću:

„*U Ostrvici u Poljicima pripovijeda se da je jedan je čovjek imao šest kćeri. Kćeri su narasle i došle za udaju, a on nije ima novaca da im kupi dotu. One su bile dobre i pobožne, ali*

[79] Marko Dragić, Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., 37.

novaca za dotu nisu imale. Mislile su da im je jedini izlaz da se daju u prostituciju. Sveti Ante je vidio šta se događa i odlučio im je pomoći. Prodao je svo svoje imanje da bi mogao pomagati sirotinji. On se smilovao nad jadnim curama i kraj prozora im je ostavio novce za dotu. Cure su uvijek ostale zahvalne svetom Anti.“[80]

4. 7. Gospa Snježna

Naziv Gospa Snježna ili Gospe od Sniga, dolazi od legende po kojoj je usred ljeta u Rimu pao snijeg. Po legendi, snijeg je pao na brdu Esquilino 5. kolovoza, što je bio povod tadašnjem papi Liberiju da na tom mjestu sagradi crkvu. Sagrađena je bazilika Santa Maria Maggiore, a raniji pučki naziv bio je Sancta Maria ad nives (Gospa Snježna). Na našoj obali ima nekoliko crkvica posvećenih Gospi od Sniga, jedna od njih je u Dućama na Stomorici.

Duće, malo mjesto donjih Poljica, osobito je ponosno na crkvicu Gospe Snježne na Stomorici, točnije na njeno čudo iz 1946.godine. Prvi spomen u povijesnim dokumentima o ovoj crkvi nalazimo u Povelji Petra Gumajeva iz 16. stoljeća. Tijekom Drugog svjetskog rata crkva je potpuno uništena, a zatim ponovno obnovljena u prvoj polovici 1946. godine. Premda je novosagrađena crkva uz svoje povijesno-vjersko značenje naslijedila i posvetu stare crkve jer su u njezinom tlu ostale sačuvane relikvije svetih mučenika po kojima je i stara crkva bila posvećena, ipak je, zbog toga što su njezini zidovi iz temelja nanovo sagrađeni, bilo potrebno obnoviti blagoslov crkve u pravom smislu.[81] Blagoslov crkve određen je za 4. kolovoza 1946., bila je nedjelja, a zbog samog obreda blagoslova došlo je mnogo ljudi. Evo što svjedoči kazivačica Milica Farić:

„Meni je bilo petnest godin' i mi smo izašli u post Gospe Snježne na Stomoricu, ja i sestra Slavica, ona je deset dana kasnije umrla i dolazili su joj na postelju pitat 'oće li potvrdit, a kako ne bi potvrdila! Kad smo mi došli gori, bila je sveta misa, sunce je jako grijalo, bilo je posvećenje, i onda je cili svit vidija da je veliki oblak se pokaza i pahuljice sniga padale su nan na ruku. To ti je živa istina, svak ti to može potvrdit, bilo je i plača. Onda je jedan mali bia na zvoniku i zazvonija i sve nestalo ko da ništa nije ni bilo, malo je to trajalo par minuta.“[82]

---

[80] Isto, 44.
[81] Kazao 2015. god. Ante Škarica.

Od toga dana vjeruje se da Gospa Snježna ozdravlja bolesne, pa tako kazivačica Milica kaže da ona poznaje ljude koji su pomoću štaka odlazili na Stomoricu, a spuštali se potpuno samostalno. Dućani i danas vjerno štuju Gospu Snježnu i redovito odlaze zahvaliti joj na pomoći, a osobiti broj ljudi odlazi svake godine četvrtog kolovoza. Dućani, ali mještani ostalih poljičkih sela, dolaze tog dana, u vruće ljetno poslijepodne uoči Gospe Snježne, u Staro selo Duće. Zatim kreće procesija prema brdu Stomorica na kojem se nalazi spomenuta crkvica. U procesiji se pjevaju nabožne pjesme, moli se krunica, a ponekad se i predahne jer put do Stomorice nije lagan. Po dolasku na Stomoricu svećenik održi svetu misu, a zatim se narod dostojanstveno te s ponosom u srcu rastane odlaze svojim kućama. Nekolicina lokalnih momaka ostaje noćiti na brdu te tu večer prirede vatromet u čast Gospe Snježne. Ovo osobito veseli djecu, koja se okupe na plažama i uzbuđeno iščekuju vatromet. Sljedeće jutro, na sam blagdan Gospe Snježne, ponovno se ide na svetu misu na Stomoricu, no ne ide se u procesiji. Vjernici kreću rano ujutro jer sveta misa započinje već u osam sati. Dok se uspinju svatko za sebe moli i to je posebno dojmljiv prizor. Zatim slijedi svečana sveta misa i tada najčešće u goste dođe svećenik iz neke druge župe i održi propovijed. Po svršetku mise odlazi se kući gdje slijedi svečan ručak s obitelji. Koliko su Dućani vjerni Gospi Snježnoj, koliko se utječu pod njenu zaštitu govori i pjesma koju je 2000. godine napisao Mirko Farić:

Gospi od Sniga

Još od davnina selo naše,
pod zaštitu Majci Božjoj se daše.

Da se znade da su vjerni bili,
na vrh Stomorice hram su sagradili.

Dugo vremena crkvica
je vremenu prkosila
sa burama i olujama
hrabro se nosila,
Ali u vihorima „drugog rata“,
zlobnička je ruka došla
i na njena vrata.

Dugo vremena čekati trebalo nije,
da je poprave te bude i ljepša nego prije.
Prilikom posvete dogodilo se čudo,
no tadašnje vlasti rekle su „to je ludo“.

No oni koji su vidjeli to čudo,
znaju i u srcu nose,
I cijeli život Nebesku Majku za pomoć prose.

Naše selo stoga posebno je časti,
i ne treba ponovno snijeg pasti,
Znamo da je Ona velike moći,
dođi poniznog srca i tebi će pomoći.

I mi možemo biti svjedoci velikih čuda,
no i danas za mnoge ovo su propovjedanja luda.
No mi nosimo u srcu i itekako znamo,
kakva su se čuda dogodila tamo.

Pogledom sa vrha uvijek te prati,
kada ti je teško Njoj se obrati,
Ušlišane prošnje bit će tvoje,
Majka uvijek pomaže čedo svoje.

Gospe od Sniga,
što gore na Stomorici stojiš,
molimo te ponizno,
da za nas milost od Boga prosiš.

Tebe ponosno časti
u mjestu svaka kuća,
o Majko naša; zaštitnice Duća.[83]

Dućani nose Gospin kip iz Crkve svetog Ante Padovanskog i Gospe Snježne prema Starom Selu Duće. Kolovoz, 2019. godine.

[83] Pjesmu je napisao 2000. godine tada desetogodišnji dječak Mirko Farić nadahnut pričama svojih bake i djeda koji su svjedočili čudu iz 1946.

Procesija koja kreće za Gospinim kipom i ide prema brdu Stomorica do crkvice.

Stomorica, kolovoz 2019. godine. Sveta misa.

5. Pjesme o Poljicima

Dragić dijeli svjetovnu usmenu liriku na: mitske pjesme, obredne pjesme (koledarske, jurjevske, prvosvibanjske, ivanjske itd.), posleničke pjesme (težačke, kiridžijske, kosidbene, pastirske, ribarske itd.), povijesne pjesme, ljubavne pjesme, romance, balade, šaljive, bećarce, gange i natpjevavanja. Vjersku usmenu liriku čine, navodi Dragić: adventske i božićne pjesme, korizmene i uskrsne, molitvene usmene pjesme, prenja, versificirane legende, romarske pjesme.[84] Ivanišević spominje dva načina pjevanja u Poljicima, a to su *po kiriđinsku (kirijaši) i vojkavica ili žensko pjevanje*.[85]

Osebujan položaj Poljica u povijesti hrvatskog naroda odražava se i u jedinstvenoj slici glazbene i pjesničke tradicije Poljica. Žganec je u gornjim Poljicima, u mjestu Srijane, zabilježio dvoglasno polifono pjevanje, tzv. reranje te kiriđinsko pjevanje, jedan od najstarijih načina pjevanja, kako su nekada pjevali vraćajući se s derneka. Žganec navodi i treću vrstu poljičkog pjevanja tzv. treskanje, zbog pjevanja sloga *oj* na kraju pjesme, a narod ovu vrstu zove *pjesme vojkalice.* Zabilježio je, također, gange i naricaljke.[86] Kazivačica Matija Miličević prisjetila se kola koje se izvodilo u srednjim Poljicima tzv. poljičko kolo. Izvodilo se od Božića do Nove godine, a započinjalo je stihovima:“ *Skoč u kolo, janje moje...“*

Poljičani baštine jako puno narodnih pjesama, a neke od njih izvode se i danas. Također, mnogi su pjesnici posvetili svoje stihove starim Poljičanima, njihovoj snazi, hrabrosti te ustrajnosti u bitki za slobodu. Autor poznate pjesme Od stoljeća sedmog, Ivo Cvitić napisao je pjesmu u čast Poljičana.

BILI SU I SAD SU PONOS DOMOVINE

Sve od Žrnovnice do cetine rijeke
Sežu uspomene prošlosti daleke
Gdje su naši dragi vitezovi stari
Zbog slobode svoje često vojevali.

---

[84] Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., 15.
[85] Frano Ivanišević, nav. dj., 509.
[86] Vinko Žganec, nav. dj., 242.

Strah i trepet bijahu dušmaninu kletu
Kad bi htio gazit ovu zemlju svetu
Jer najveće blago bjaše zemlja ova
Uspomena sveta naših pradjedova.

Poljica ih zovu, ponos rodu bjaše,
S knezom svojim uzor zemlje naše,
Sa Statutom svojim, kneževim na čelu,
Vjek su bili ponos i rodu i selu.

Krasio ih rad je, pravda i poštenje,
Red, sloga i ljubav, biše im veselje,
Kršćani su bili od glave do pete,
Njegovali časno uspomene svete.

Ove grude naše, hrabri vitezovi
Radeć marno polja, ponosni sinovi,
Krasile ih voćke, loza i masline,
Bili su i sad su ponos domovine. [87]

Sljedećim stihovima, Neda Juranović, r. Kuvačić – Cezer (iz Čišala) opisala je staru poljičku nošnju.

STARA POLJIČKA NOŠNJA

GORNJA POLJICA

Poslušjate moja braćo mila
otpjevat je meni želja bila
staru nošnju sviju poljičana,
a na ponos nek je svima nama

Početi ću od gornjih Poljica
a to su vam zamosorka dica
Kršne momke, a gromkoga glasa
i divojke visokoga stasa.

Kad u kolu mladi zaigraše,
pa na njima kite bandiraše
Pa kad momci rere zapivaše
u Mosoru vile zaigraše.

Odjekuje Mosor glasoviti
gibaju se grabri tankoviti
Evo nošnje koju su nosili,

[87] Frane Mihanović, Spomenik velikom poljičkom knezu, Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 1999. 180.

i njome se jesu ponosili

Cure nose kapice crvene,
a ispod nji resice malene
U bojama svilene šudare,
na kapice vezaše ih mlade.

Žene nose crne i kafene,
a na rese sve su nakićene
Modri zobun velud kurdelani
i špijodom jesu nabadani

A divojke nosile su bile,
da bi bile ko mosorske vile

Oplečine bile su nosile,
mala jakna oko bila vrata
Niz prsa su soće sunprešane,
uski rukav pošle rakamane.

Pa obuku krožete od svile
kurdelane da bi lipše bile
Nakite ih i srebra i zlata
pa da bude svaka umiljata.

Suknje crne ili modre biše
s veludom ih lipo nakitiše.
A pregače uske i zagrišpane
u bojama bijaše otkane.

U pasu se kanicom pritegnu,
a britvicu obise na čermu
Jačerma im krasila je tilo
a po njome nakićeno bilo.

Brus i čoja i male kitice
pa to krasi divojačko lice
ispod suknje šotone im vire.
a na njima rakami se bile

Bile bičve šarom izvezene
i terluke bojon nakićene
nosile su opanke po peti
i na njima troji su pripleti

Ženska nošnja bijaše ovakva
opisat ću i nošnju momaka.

Suču brke rumenoga lica
Na glavi im crvena kapica

Oko kapa svilene peškire
crne kite niz kape od svile
Čerme su im nakićene bile
crven čojon nemoš od miline.

Košulje s malom jakon bile
oko vrata sve su se bilile
Kamparane s kitama od brusa,
niz jačermu sve srebrena puca

Muške gaće na tri poda biše
nogavice usko se krojiše
Sa straga se sponom zasponiše
na podanku brusem nakitiše

Oko žepa sa brusom i čojon
ponose se baš sa nošnjom svojom
Ko i ženski opanci im biše
s pripašnjačom oni se kitiše.

Pripašu ih sebi oko pasa
uživaju dobar dio glasa
u nje stave nože i kubure
i zapuše svaki svoje lule.
U nju stave sve pribore svoje
duvan, kesu i štipale koje.

SREDNJA POLJICA

Spustit ću se niz Mosor planinu
da otpjevam i donjsku sredinu.
Početi ću i srednja Poljica
vitke momke a žarkoga lica.

Lipe ti su srednje poljičanke
povisoke, a u pasu tanke.
Sve su one rumenoga lica
svaka pari prava lipotica.

Pletenice nose oko glave,
i razdiljke nasred glave prave.
Na rese su nosile šudare
od vunice ili od svile prave.

A košulje široki rukava
nakićene sa dosta rakama
Na rukave obuku zobune

baš otkane od domaće vune.

Kurdelane svilom ili čojon
svaka nosi baš po želji svojon.
Na grudima kićene korpete,
a ispod nji nakićene berte.

Nakićene kolajnom i svilon
milo ti je pogledati bilo.
Pritegnu se kanicom u pasu
pa da budu vitkije u stasu.

Pregače su u šareno tkane
privezane niz suknju spuštane
Duge suknje od sukna su plava
skićene su ko ventula prava.

Svaka nosi na čekić opanke (po peti)
i terluke izvezene tanke.
A bičve im bijaše crvene
sve do pete suknjom pokrivene

Kad poskoče suknje im se šire
sa šotana rakami in vire.
Suknje se šire ko tičice krila
mili Bože svaka ti je mila.

Pa se kite i srebra i zlata
naušnice, kordun oko vrata.
Te špijode i srebrena puca
od milinja da ti srce kuca.

A britvice vežu se na kanice
pa obise sebi na suknjice.
Britvica im je od potribe bila
o tom ih je majka naučila.

Da opjevam srednje poljičane
mladi momci uživaju slave.
Na glavi im je crven kapa vije
a ispod nje lice rumenije.

Ispod nosa brke zasukaše
pa da budu ozbiljne pristaše
Zasukaše bijele rukave
na košuljan malene kulare.

Na ramena bace kamparane
nakićene sve na palamare.
A krožete od crvene čoje

srebren toki iskićeno bolje.

Gaće su im od modroga sukna
nogavice uske su na kljunka.
A po peti nosiše opanke
i terluke izvezene tanke.

Od vune su bičve nosili
crne, bile, koje su želili.
Kad poskoče s mladim divojkama
lepršaju toki na prsima.

Crven kapa, košuljica bila
Modre gaće, zastavica mila.

DONJA POLJICA

A sad bi se otrgla od gore
otišla bi uz Jadransko more.
Da opjevam donje poljičane
hrabre momke, vesele divojke.

Sve su one bijeloga lica
Svaka pari prava golubica.
Hrabri momci ponositi biše
Ko galebi po moru ploviše.

Ispod Krila luka im bijaše
tuđinima straha zadavaše.
Divojke su kao gorske vile
nosile su sve šudare bile.

A košulje bogatih rukava
sve u sitno svaka grišpa mala.
Kolajne im crvene o vratu
naušnice blistaju u zlatu.

Na grudima crvene korpete
zlatna puca pa i puntapete.
Nosile su tanke muvijare
il suknjice od tanke vunice.

Skitiše ih sve u tanke kite
pa da budu vitke, tankovite.
A kanice crvene su bile
u pasu se čvrsto pritegnile.

Pa pripašu pregače pridase
u crveno one ih otkaše
U šarene izmišaju pruge

ko da na nebu poza kiši duge.

A bičve su nosile crvene
i terluke tanko izvezene
A po peti nosiše opanke
tako nose prave poljičanke.

Kad divojke glasno zapivaju
I morski se vali uzdrmaju
Gromko, glasno odjekuju gore
ko da će se srušit u more.

Na momcima crvene kapice
i na uvo nose naušnice
Ispod vrata košulje su bile
ko da su im darovale vile.

A na prsa krožete obuku
na prsima srebren puca tuku
Pa obuku nase kamparane
kamparane baš na palomare.

A gaće im kao ispeglane
od primorskoga platna otkane
A bičve im bijaše vunene
i terluke tanko izvezene

A na čekrč nosiše opanke
Sve u skladu ka i poljičanke
Poslušajte moja braćo mila
poljička je takva nošnja bila.

Napravljeno sve od ručnog rada
Divojaka i mladi momaka
Možda im je izostalo koje
pa ko znade neka nadodade.[88]

Poljički su pastiri pjevali:

„Oj Mosore, moj debeli lade,
Šta u tebi čobanice rade?
Lomu granu pa se mu'an brane.“[89]

[88] Neda Juranović, Stara poljička nošnja, Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata. Gata, 1999., 192.
[89] Frano Ivanišević, nav. dj., 351.

U nastavku slijedi nekoliko kraćih pjesama koje su najčešće pjevali djeca i mladi.

Igrala se dva tri
s jednon malon trlicon (divojčica)
pod zelenom smokvicom;
Smokvica se zeleni,
trlica se veseli: Udat će se k keseni!

****

Šira mira do mora
ovce pase Todora,
na vodu ji' gonila,
na ulici brojila,
a pod jelon spavala.[90]

****

Neću majko di je puno braće,
ko će đavlin okrpit gaće

****

Jadna ti je svaka ona
koja sidi s majkom doma.

5. 1. Ljubavne pjesme

Dođi dragi kako san ti rekla,
na prozoru jabuka te čeka.[91]

***

Ja i dragi u ljubavi stali,
tri godine naši nisu znali.[92]

***

Kiša pada, blato je,
kad se ljubi slatko je.[93]

---

[90] Isto.
[91] Tonka Škarica rođ. Kaštelan.
[92] Isto.
[93] Isto.

***

Ja otidjo stranom, gredom
Pa pogleda niz javor.
Tot mi draga mete dvor,
Na ruci joj prsten moj.
Od divojko, biser moj!
Ko ti dade prsten moj?
Dao mi ga bratec tvoj,
Do godine diver moj![94]

***

Šetala se divojčica
Ispod dvora Popovića:
Suknjica joj do zemljice,
Crna kosa do pedrice,
Svitli noži poza pasu,
Sjajni vinci oko vrata.
Ko li suknju krojija?
Ko li kosu gojija?
Ko li nože sakova?
Ko li puca darova?
Majka suknju krojila.
Seko kosu gojila,
Brajo nože sakova,
Dragi puca darova.
Sakrij puca niz grlašce,
Nek ti puca ne zvone;
Nek me srce ne boli.
Bolilo te za majkom!
Ka i mene za tobom.[95]

****

Oj bisere sitno sime!
O divojko lio ime!
Oj bisere, ne truni se,
O divojko, ne 'oli se;
Kuća ti je blizu puta,
Kraj nje proša' po sto puta,
'Di ti svoje kose gladiš,
Moje tužno srce vadiš;
Tvoje kose svitle biše,
Čine mene da obise.
Ozloj ruci o jabuci;
O drvetu šemeljika.

---

[94] Nada Farić, rođ. Vojnović.
[95] Frano Ivanišević, nav. dj., 696.

Drvo će se prilomiti,
Dragi će se razboliti,
Bome, hoće i umriti,
Ja se neću ovraniti:
Ja ću oke ovraniti,
I lipšega primamiti,
I lipšega i višega,
Srcu momu milijega.

****

Vitar puše, granom diše.
Dragi dragoj knjigu piše
Po putniku namirniku:
Oj divojko, neven sade,
Što nevena ne dotekla
To bosilje nadomaklo.
Poslo ovce mlado momče,
Ispod dvora divojčina;
Divojka mu besidila:
Ne pas tuda bile ovce!
Pogazit će sitno cviće;
Ja ću ti jih poplašiti.
Biljim skutim od košulje.
I ja ću se zaletiti
Bija skut ću prikinuti.

****

Oj divojko, đinđio!
Sinoć sam te vidio.
Goniš konja na vodicu,
A na nogam poskakuješ:
Opanci ti klapaju.
Obojčići padaju.

***

Jezer voda nema broda.
A moj dragi konja voda:
Lipo vodi, lipo nosi,
A na me se ne uzdire.
Jezerkinja konja jaši,
Konja jaši, ćordom plaši.
Da za konja hiljadu,
Pa zajaši niz livadu.
Niz livadu, Dulan vodu;
Na Dulanu tri divojke,
Tri divojke vragolije.
Vrag ji nosa po denecim,
Od derneka do derneka:
Koga čuju poručuju,
Našim momcim namiguju.

Naše momke namamljuju.

***

O divojko dušo moja!
Namigni mi migo migo moja.
Kako ću ti namignuti
kad ne smidem pogledati.
A od koga zlato moje?
A od moje mile majke.
Da di ti je nebilo je?
U dnu jare taru tkaje
Od kad se je naučila.
Po paklu se namučila!
S milim me je rastavila,
A s nemilim sastavila.
Što će meni raj pomoći
Na ovakvoj dugoj noći.

****

O divojko sele moja,
Po čemu sam sele tvoja?
Ni po ocu ni po majci,
Van po onom sinošnjemu,
Di no sam se s tobom sasta'.
Unde mi je peškir osta;
Oper mi ga pošalji mi ga.
Nema vode da g' operem,
Ni sapuna da potarem.
Eto voda suza tvoja,
Eto sapun ruka tvoja.
Operi ga pošalji ga.

****

Jabuka je moja, ja sam je gojio,
ni vrha ni granja nisam joj lomio.
A sad cu joj lomit i vrha i granje,
ne bi li se mala smilovala na me.[96]

****

Majko, reko dragi da će doći,
Ili doći il ne doći, čekat ću te do ponoći.[97]

---

[96] Škarica, Tonka rođ. Kaštelan.
[97] Isto.

5. 2. Vjerska usmena lirika

Hrvatska kršćanska vjerska usmena lirika može se pratiti od 13. st. Te vjerske usmene lirske „pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkog puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća i pod tuđinskom i pod nenarodnom vlašću.“[98]

U sljedećim stihovima opisuje se duga tradicija prenošenja Gospina kipa iz jednog mjesta u susjedno mjesto, tzv. Gospin prinos. U pjesmi se opisuje Gospin prinos iz sela Kostanja u Pograđe, ali u Poljicima postoji još ovakvih običaja npr. iz Ostrvice u Zvečenje i obrnuto. U nekim većim selima Gospin prinos odvija se iz jedne crkve u drugu, npr.u Gatima, iz crkve Gospe od Smova do crkve sv. Ciprijana. Kip uglavnom prenose četiri muškarca. Ispred njih idu zastave sa slikom nekog sveca, tzv. bandire te djevojčice koje pred kip bacaju cvijeće.

ODA GOSPINU PRINOSU

Poljičani Gospu časte,
i srdčano njoj se mole,
Njoj su crkve posvećene;
majku Krista jako vole.

Lik Marijin preko sela
na rukama mladi nose,
gromoglasno pjesma ori;
od Marije pomoć prose.

Dva se sela bratimila
davno negda u prošlosti,
i Kostanje i Podgrađe –
sve do naše sadašnjosti.

U mjesecu Marijinu,
iz Podgrađa Gospu nose,
u pohode Kostanjama,
od radosti suze rose.

U kostanjskoj dičnoj crkvi,
Četiri tjedna Gospa biva,
Vjernici se žareč mole;
K njoj se vjerni narod sliva.

U lipnju se opet vraća

[98] Marko Dragić, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., 41.

U crkvicu usred borja,
Iz Kostanja u Podgrađe
Kao iz Judejskog gorja.

I željno se iščekuju
s obje strane ovi dani,
kalendar ih ne bilježi;
tradicijom nama znani.

Od Antuna Padovanca
I Ivana Npeomuka,
ovi dani pripadaju
srcu našeg vjernog puka.

Na rukama poklonika
Kip Marije svud prolazi
Stoljećima istim putem;
S Njom blagoslov višnji slazi.

Prijateljstvom i ljubavlju
Dva su sela povezana,
iako su oba mala –
svima su nam draga, znana.

Kip Marije srca mlada
ozarena nosit vole
posred sela idiličnih,
i zaštitu Njenu mole.

Razdragana djeca mala,
starci, žene raduju se,
momci, cure raspjevani;
milostima nadaju se.

I barjaci lepršaju,
sa zvonika zvuk romoni,
u rukama djece cvijeće;
radost, ushit, sreća zvoni.

Prozori se kuća krase
mirisavim cvijećem majskim,
uzduž puta mnoštvo stoji
ovijeno dahom rajskim.

U prinosu žurbe nema,
katkada se padne nice,
molitva i pjev se čuje…
put se prijeđe netremice.

Nek Marijin prinos ovi

uvijek bude na čast rodu,
i Marija nek nas vodi
u našemu mučnom hodu.

Dao bog, da Gospin prinos,
ne zastane nit se zgasi,
jer Podgrađe i Kostanje,
sad blagoslov Božji krasi.[99]

Faljen Isus, dvor nebeski,
U tebi je križ anđelski!
Na me vode, s mene grisi,
Sveti Petre ti odriši.
Tvoja ruka više puka, tvoja glava više oltara.

***

Piva pive u gorici
u onoj maloj crkvici
gdje Gospe kleči
i od srca ječi,
bijele prste lomi,
grozne suze roni,
k njoj dolazi Sv. Petar i Pavao
i Nikola Gracija
pa je pitaju,
- Što ti Gospo, klečiš i od srca ječiš,
bijele prste lomiš
i grozne suze roniš?
Ali Gospe odgovara,
- Imala sam jedinoga sina,
dođoše proklete žudije
i moga sina ubiše
i na križ ga propeše
š njega zlatnu krunu skidaše
a trnovu postaviše,
gdje trnova dopiraše
tu na zemlju kapi krvi padaše.
I ruže su cvale
i anđeo s neba silazio je,
te je ruže brao u vijenćiće
slagao i prid Boga nosio
a sam je Bog govorio:

---

[99] Pjesma je nastala u Podgrađu 1995. god. Zapisana je u *Župnoj kronici župe Podgrađe,* Poljica, 2010. godine.

- Ko Bogu ovu molitvicu molio,
uvečer na liganje
i ujutro na ustajanje
dao bi mu raj i njegov neumrli dan.[100]
Križom se križam,
pod križom počivam

***

Isus prida mnom,
Divica Marija za menom
a anđeli nebeski okolo mene.
A ti Sotono paklena,
puno largo od mene!
Koliko od neba do zemlje,
toliko ti od mene daljine. [101]

***

Ide Gospe slavnim putem,
gorče se slavnim skutem
Što se putu približuje
križ se prid njom prikrižuje,
A slavna mu Diva reče:
- Što se križu prikrižuješ?
Na tebi je moj sin propet.
Suzama ga umivala,
s kosama istirala
i ovako govorila:
- Ko bi ovu moju molitvu umio,
ko bi mi je govorio
sedan puti na dan,
svako bi mu dobro
dala prije smrti sedan dana.
Ja bi dušu pohodila,
ja bi duši govorila,
- A ti dušo stoj pripravna,
pripravna ti rajska vrata
i u raju gdje ćeš stati
muke paklene ne gledati. [102]

****

Ja idem leć u moju postelju,
kao što ću jedan dan
u moj grob ležati.
Tu će prestat svo veselje moje
i sve ispraznosti moje.

---

[100] Tonka Škarica, rođ. Kaštelan.
[101] Isto.
[102] Zapisano 2015. god., Kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.

Ako noćas preminem
Bože moj u ruke tvoje
priporučam Duh svoj. [103]

****

Idem Gospe leći, spati.
Bog zna sutra hoću li ustati.
Priporučam dušu moju
dragome sinu tvom
a Isusu Bogu mom.
Ko se Bogu priporuča,
Bog ga od sebe ne odluča
ter ga vodi sobom stati,
vječnu slavu uživati.
Moj Isuse budi hvaljen
slavnom majkom uvik, Amen. [104]

ANĐEO GABRIJEL

- Anđele Gabrijele!
- Što velite,
Gospodine?
- Ti uberi list pribili,
odnesi ga slavnoj Divi,
slavnoj Divi na gradove
di su kuće Lazarove,
i palaci Davidovi
tu ćeš naći golubicu
ka pričistu ma Divicu
možeš joj se radovati
da će sinka poroditi
ime će mu Isus biti,
čelo će mu sunce sjati
vaš će narod obasjati.
- Što no gori škripje?
Majka Sina zipje,
kupe krvcu Isusovu,
na visokoj gorici,
na srebrenoj stolici,
stolica se propadne,
Majka Sina dotakne,
pošalje ga na more.
Na moru su tri galije,
pomogle nas tri Marije

[103] Isto.
[104] Zapisano 2015. god., Kazivačica Milica Farić, rođ. Škarica.

one iđu gorun maslinovom.
****
U kite je kitati
u vine je vijati
u kalež je livati,
pred lice Gospodina
Boga moliti.
Sam je Gospodin govorio,
- Tko bi ovu molitvicu molio,
svaku večer na liganje,
svako jutro na ustajanje,
da bi mu objavio
osam dana prije smrti.
Spravljaj se putniče,
na put Božji.
S anđelin ćeš putovati,
s apoštolin virovati
vjekom vječnim.
Amen.[105]

ISUS

Eno, eno zvonce zvoni
kad Marija Sina rodi.
- Oj Marijo, odi gori!
Sinoć ti se Sin rodija
po svem svitu je odija.
Intraše ga Židovi
klete majke sinovi.
Zlatnu krunu odnesoše,
a trnovu postaviše.
Kud trnova dopirala
krvca se je prolivala.[106]

Sveta Katarina Aleksandrijska rođena je 282. u Aleksandriji u Egiptu. Potječe iz obitelji kraljevskoga podrijetla. Mučeničku smrt podnijela je 307. godine. „Jedna je od četrnaest Božjih pomoćnica i pomoćnika. Kristova je nebeska zaručnica. Štuje se kao svetica i mučenica u zapadnoj i istočnoj Crkvi. Štuju je i anglikanci i luterani. Mučeničkom smrću posvjedočila je Kristovu vjeru 307. godine za vrijeme cara Daie II. Sveta Katarina zaštitnica je filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica. U kršćanskoj tradiciji sveta Katarina je i zaštitnica djevojaka i žena. Za vrijeme turske okupacije Hrvati su

[105] Kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.
[106] Kate Filinić, zapisano u Poljica, 2003., 310. – 313.

se ženili na blagdan svete Katarine. Toga dana u jednom mjestu znalo se ženiti po šezdeset mladića i djevojaka. Taj običaj uveden je radi Prava prve bračne noći, a u hrvatskoj tradiciji očuvao se do šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.“[107]

SVETA KATE
Sveta Kate Katarina,
lipa dika materina,
kad joj bilo dvanaest lita
lipša Kate od sveg svita,
prosili je cari, bani i još lipši generali,
oćeš li nam Katu dati,
naša će se žena zvati.
- Jesam li ti, majko, rekla
od kada sam razum stekla
da se neću udavati
niti grije poznavati
ja sam bijela golubica
Isusova zaručnica
Isus me je zaručija
U Ivana na večeri
kad smo janjca blagovali
s desnom me je zlamenova
a sa lijevom prstenova
niti srebra, niti zlata
već od krvi ispod vrata.

GOSPE DRAGA
Gospe draga,
Gospe lipa,
koja si lipi
svit stvorila,
nebo, zemlju
prosvitlila.
Prosvitli, Gospe,
pamet moju,
da ja vidim slavu tvoju
gdje anđeli
prebivaju
vječnu slavu
uživaju.
Amen.

Oj Marijo, Božja mati,
Svoju milost nam obrati,

[107] Marko Dragić, Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., 260.

Daj se grijon pokajati,
Uporede dobrin stati.
Ti naša pomoćnica,
Ti si Boga porodila,
Nebo i zemlju prosvitlila,
Uporede sinkom stojiš,
Ter ti š njimen milost diliš.
On te grli, on te sluša,
Ti si š njimen jedn aduša.
Gospe, primi slugu mene,
da ja budem s tobom moći
slavu rajsku uživati,
u Kraljevstvu prebivati
po sve vike vikov – Amen.
Daj nam, Gospe, sveti zlamen,
Da nas čuva uvik. Amen!

Tijekom pričesti molila se ova molitva:

Nije ništa pit milije,
Nit je slušat kuntentije
Što je Isus i Marija.
Ja ga jutros odo' iskat,
I u prsi željan prijat.
Veseli se, dušo moja,
Eto iđe, kripost tvoja,
Sva lakšinja i tišina,
Svega svita ta vrućina.
Oj, Isuse, moje drago,
Ko bi za te poda' blago,
Koje blago posvećeno
Ja primam umiljeno
Oj Isuse moj,
Ja se uvan u te
Da ćeš Svetoga Duha poslat u me
Za u vike. Amen!

Prije spavanja molilo se ovako:

Oj, kako je slatko reći,
Oj, Isuse, slatkome,
Daj da bude u sve vrime
Tebi dajem dušu moju,
Ja naredbu slišam tvoju,
Tebe molin, moj Isuse,
Da daruješ milost svoju,
Slatki Isuse, moj pokoju
Ti obrati dušu moju,
Da dobije milost tvoju.

Slava tebi, moj Isuse
Ti si u Trojstvu Bog jedini
Ti dopusti i učini,
Da te uživa duša moja,
Da uza te nađe pokoja.
Krvi Isusa, napoji me,
Dobri Isuse, usliši me,
U tvoje rane sakrij me
Bog po sve vike vikov – Amen,

Tako se molilo dok se spremalo za krevet, a kada bi se leglo u krevet, molilo se ovako: „ *Ja ligam u postelju moju ka' u greb moj; ako priminem, Bože primi dušu moju; ako u životu ostanen, tebi opet vala i slava, Bože moj!*

6. Igre

Za hladnih zimskih večeri Poljičani su svoje sate kratili uz razne šaljive igre i pjesme, koje su se igrale najčešće na kominu. Stariji nisu igrali igre, ali mladima a osobito djevojkama i ženskoj djeci, to je bila omiljena razonoda nakon naporna dana u polju. Ivanišević je zapisao nekoliko igara koje su igrale u gornjim Poljicima na *silima* gdje bi se mladi okupljali.[108]

> ***Miša*** *se igraju ovako: „Sedne nekoliko čeljadi, obišno muškića, na tleh prikrižu noge, a ispod kolina metnu ruku. Jedan stoji u sridi. Oni, što su okolo, imadu šudar smotan u turu i držu ga sakrivena ispod kolina, pak onoga, šta je u sridi, udari k može, samo pazi da, da mu ne otme šudar, nego čim ga koji udre, doda šudar ispod kolina dalje. U koga se šudar uvati, valja da idje u sridu za mašku. Ako je oni u sridi slab pak ne zna uvatit miša (šudar), namlatu ga se dosta oni, šta su naokolo, a drugi gledaju i rugaju mu se.“*

> ***Na slipa miša ili Na slipačke:*** *„ Igra se obišno u zatvorenoj kući u pojati, di stoji blago. Jednomu se zavežu oči, pa on vata po kući druge, a koga napipa i uvati, njemu zavežu oči i on traži, drugi se kriju isprid njega.“*

Djeca u današnje doba igraju sličnu igru i nazvaju je *Slipe babe.* Onaj tko je u sredini ima povez na očima, a ostali kruže oko njega i bockaju ga ili blago udaraju. Ako koga uhvati i pogodi koga je uvatio tada je njega red biti „slipa baba“.

> ***Odit u lov:*** *„Jedan leže potrbuš, metne kapu prid usta pa se digne na noge, nu ostanu noge na mistu skupljene. U svaku ruku uzme sćapić (dug jednu 20 centimetara), prigne se k zemlji i opre se na ta dva šćapića odma prid nogam, pak pomiče se naprid po uredu, a noge stoju uvik na mistu. Kad dodje do kape, dovati je zubim. Dok se primiče kapi, podiže sad jedan sad drugi šćapić pa govori: „Tu!“ Ako se privali, smiju se ostali i lov mu ne valja.“*

> ***Dobavljati kapu:*** *„Jedan se prigne zemlji,opre se na dlan stojeć tvrdo na nogam i drži kapu u zubim. Drugi se okrene prama njegovoj zadnjici, uvati ga rukam za pas, pak se privrne priko njega kostima na tleh držeć uvik rukama za pas: vere se ispod onoga i svojim zubim iz njegovih uzme kapu i vraća se nazad, kako je i bija.“*

> ***Ljubit stocu nožice :*** *„Izvrne se stolac, nogam se uspne na dvi nožice a za treću drži rukam. Poljubi onu nožicu, di su mu ruke, prilazi onda na druge dvi nožice, brez da pane doli, i ljubi drugu, pa tako opet i treću.“*

> ***Tuku miša:*** *„Svežu uže za dva koca visoko od zemlje jedan metar. Na uže sede, prikriži noge, a u rukam drži dva šćapa, upire s njima u tle, pak kad se umiri na užu, digne prvo*

[108] Frano Ivanišević, nav. dj., 707 – 711.

jedan šćap, onda drugim smiri o nj i to više glave, ter ne privali se a šćap coknu, ubija je miša. Tako čini koliko može više puta.“

Vatra se puše: *„ Kad se sveže uže za gredu sridinom, a na obe noge sveže se po peklja od njega krajem, tada se prigne zemlji i opre na dlane. Iza peta mu stoji kapa. Pomiče s rukama nazad tako, da mu noge se dižu gori za užem i to sve, dok kapu dovati zubim.“*
Purka : *„Drži svak štogod u ruci, a jedan gona po kominu šćapićem pa govori: „Reka purka, da se radi!“ Anda svak miče makar prstom; ko ne radi, lanča mu je. Ako reče, reka jurko, kurko ili ćurko, da se radi, onda se stoji s mirom jer ko radi na njiovu zapovid, lanča mu je po dlanu.“*

U današnje doba, postoji igra slična *Purki* i djeca je nazivaju *Mirni lavovi.* Igra se tako da lavovi, odnosno djeca, kruže po tlu i ponašaju se kao divlji lavovi, ali kada lovac kaže: „Mirni lavovi, jedan, dva, tri!“ Tada svi, koji su na tlu, moraju biti što mirniji, a onaj tko se pomakne ispada iz igre i tako sve dok se ne dobije *kralj lavova.*

Pažnja: *„Momčad i divojke zabavljaju se zimi uz vatru a liti na paši izgovaranjem niki čudnovatih riči. Na priliku, oće se da se izreče 10 puta:“ Proša pop kroz prokop“, ili drvo „drvo ralo javorovo“. Niki se smetu, zaleti jin se jezik, pa reknu: „Poša prop kroz pokop“ i „drvo jaro ravolovo“. I ova je mšna za izgovorit: „ Klupko šupoklupko.“*

Oduzimanje polja

U Dućama je popularna igra *Oduzimanje polja*. Igra se tako da se na pijesku iscrtaju polja, svatko dobije jednako polje. Zatim jedan po jedan trče krug oko svih polja. U trku, odabere polje na koje baca štapić, pokušava ne pogoditi svoje polje. Kada baci štapić, dolazi na granicu tog izabranog polja, zauzme položaj u kojem štapićem oduzima što može više suparnikova polja. Tako jedna po jedan igrač ispada jer ostaje bez svog polja. Pobjednik je onaj tko ostane s najviše polja.

7. Vjenčanja

Sklapanje braka oblik je tradicionalnog društvenog ponašanja. Postojali su, a i danas postoje, različiti oblici tog običaja. Očito je da je sklapanje braka tradicija koja se stoljećima očuvala te čini dio i naše današnje kulture, a predstavlja jedan od najznačajnijih čimbenika u životu. Ivanišević navodi da su se poljički momci ženili obično s dvadeset godina, a djevojke udavale sa sedamnaest. Govorilo se tada, navodi Ivanišević: *„Ko se rano ženi i rano ruča, ne kaje se.“* Da bi došlo do vjenčanja, nekada je trebala samo volja roditelja. Oni bi ugovorili brak pa su mladići i djevojke znali stupati u brakove bez vlastite volje. Ovaj je običaj davno iščezao te se u Poljicima vjenčavalo isključivo ako su se mladić i djevojka „zagledali“. Prije su se djevojka i mladić zagledali, najčešće kod ovaca ili na sijelima, „silima“. Silima su se zvala okupljanja mladića i djevojaka u večernjim satima, okupljalo bi se u kućama ili nekim otvorenim mjestima i tu su se pričale priče, pjevale pjesme, šalilo se i udvaralo. Kazivačica Tonka pripovijeda kako su se mladići i djevojke u doba njene mladosti, ako bi se *zagledali,* sastajali u polju za vrijeme paše ili kada bi odlazili po vodu ili pak oko crkve nakon svete mise. Iznimno je važno bilo da je mladić ili djevojka iz dobre obitelji te da tu ljubav odobre roditelji. Govorilo se tada, kazuje Tonka: „*Do devete kapi krvi gledaj*!“ pa dodala: „*A i danas moraš gledat*.“ Mladić je nastojao saznati odobrava li ga obitelj djevojke u koju se zagledao. Ponekad bi zamolio nekog prijatelja da ga preporuči kod oca i majke te sazna kakvog su oni mišljenja, odobravaju li ga. Nakon nekog vremena po selu bi se pročulo da se mladić zagledao u djevojku i da su njezini roditelji zadovoljni. Tada je slijedila prošnja.

7.1. Prošnja

Ako je mladić odlučio zaprositi djevojku, na prošnju je odlazio s ocem, a ako mu otac nije bio živ tada bi s njim odlazio ujak ili stariji brat. Ivanišević navodi: „*Nađe li se u kući brat pop, valja da on iđe za čast kuće.*“ Nakon kratkog razgovora mladića i roditelja djevojke otac bi pozvao djevojku da im se pridruži. Roditelji bi je upitali, navodi Ivanišević: „*Je li ti u volji i srcu ovi mladić?*“ Ako bi djevojka pristala na udaju, pružila bi desnu ruku mladiću, a njegov otac ili ujak darivao bi djevojku. *„…ujac izvadi iz šudara dare: prsten, pribodaču, kolajnu, toliko novca u zlatu i da u ruke divojci kao obilježje da je isprošena.“*[109] Zatim bi, navodi Ivanišević, slijedio ručak, koji bi posluživala majke ili sestre isprošene djevojke. Za tim ručkom dogovarala se svadba, a od tog

[109] Frano Ivanišević, nav. dj., 467.

dana mladić je bio slobodan doći u tu kuću, kao da je njegova, ali još uvijek se nisu smjeli nalaziti nasamo, već uz pratnju sestre ili prijateljice. O isprošenoj djevojci govorilo se: „*Narečena ka' na po stečena*“ ili *„narečena ka i dovedena, a dovedena u sve dospivena.“*

7. 2. Pripreme za svadbu

Svadbe su se u Poljicima obično održavale na jesen, oko blagdana svete Katarine, ili pred Poklade, a rijetko kada oko Uskrsa. Ovako Ivanišević opisuje ondašnje pripreme za svadbu u Poljicima: „*Odma po jamatvi izabere se bačvica najboljeg vina i ostavi se za pir, u nju se ne kreće, dok ne dođe svaća prid kuću, a ti se dan i sva do kapi popije, niko ne žali, zato je borme i ostavljena. Iđe se u grad, kupi se robe, postava, kambrika i sukna, ko ga ne ima doma. Kroju se suknje, oplečine, brnice, pletu se bičve...“* Mlada nevjesta imala je najviše posla, a pomagale bi joj, navodi Ivanišević, sestre i prijateljice. Šivale bi odjeću koju će mlada ponijeti u *dotu*. Također, valjalo je pripremiti dvije škrinje, u njima se prenosila *dota.*

> *„Divojci oće se dvi škrinje kupit gotove ili naručit da se učinu, u njiman će zajat robu; kako je u kojen selu običaj, oće se u gornjin Poljicin kabanica i bilac čobanski za zamotavat se, nikoliko uža, toraba, vrića za kućnu službu; srp, kudila, sikira, čin će se radit, a sad su običajne i po koji komad robe za postelju. U sridnjiin i donjin Poljicin dalo se sada u gospoštiju, oće svilene traverse, kušine i intimele napirlitane cvitovin i imenin, oće na glavu skupe marame od svile, na ruku vere i prstenje, okolo vrata kolajne i madre perle, - živi prosutak siromašnoj kući opremit divojku na pir.“*[110]

Na Materice, pred Božić, u Poljicima je bio običaj, da mladić daruje svoju buduću punicu, odnosno majku svoje djevojke. ...“*donese joj rakije i lemozine u novcu, a ona iznese smokava i orija. U donjin Poljicin nosi mladić na ti dan divojci obuću, a ona njemu u iduću nedilju, na Očiće košulju. U Tugarin bičve, košulju i terluke.“* Na Očiće bi mladić darivao oca buduće nevjeste donesavši mu tele ili kozu. Kazivačica Bartulin navodi da se u Sitnome nije darivalo na Očiće, već na Badnji dan. Na Badnji dan mladić bi djevojci darivao cipele, svijeću i nešto novca, a tako i njenoj majci. U nekim selima običaj je bio da obitelj mladića daruje djevojci novac u crkvi pred svima.

---

[110] Isto, 468.

Pred samo vjenčanje postojao je u Poljicima običaj odlaženja na tzv. ugovor ili na jabuku. Na ugovor je odlazila mladićeva rodbina, najčešće u nedjelju. Odlazili bi lijepo odjeveni i s darovima za obitelj buduće nevjeste. Dar za buduću nevjestu bila je jabuka, u koju bi se ranije nagurale kovanice, a ostalim ukućanima darivali su se kolači, voće, vino ili rakija.

> „*Na tom ugovoru* kažu, navodi Ivanišević, *koliko će bit svata, da se znadu vladat u kući divojke, za koliko će ji pripravit užinu, a ona opet dar za svate i druge, koji će u momka bit na piru....To ugovaranje traje nadugo, a kad su se već složili u govorenju, anda stariji od one dvojice, šta su došli, pita torbu, vadi iz nje i daje šta je komu određeno: gospodaru pršut, vino, rakiju i pogaču, a divojci jabuku s novcin...Sve je gotovo i ugovoreno, pomulu se Bogu i iđu za večeru, a poza večeron sidu, piju, pušu i razgovaraju se do kasne ure noći, kad pođu spat.“*[111] Ovakav je bio običaj u gornjim Poljicima, ali u donjim i srednjim Poljicima, navodi Ivanišević nije se išlo *na jabuku*, već *na zaruk* ili *prošnju.*

7. 3. Svatovi

Nakon što bi se tri nedjelje za redom *napovidilo* (najavilo tijekom svete mise) vjenčanje, u ponedjeljak bi se isto i održalo. „*U nikin selima vinčaju se se niki odma u nedilju popodne u crkvi ili poza mison (ali kad sav svit izađe iz crkve da ne bi začara ili šta nabacija), a vese se i piruju sutradan u ponediljak“,* navodi Ivanišević. Na svadbu se pozivalo osam dana ranije, a tri dana ranije, odnosno u četvrtak prije svadbe, pucalo bi se iz puške kao znak da je predstoji slavlje. Slavlje bi započinjalo u nedjelju navečer tako što bi svatovi, na čelu s barjaktarom, uz pucanj male puške, krenuli pred kuću đuveglije. Tamo će svatovi marendati, a đuveglija, diver i enga odlaze po dotu u mlade nevjeste. Ivanišević opisuje taj običaj gornjih Poljica:

> *„Puten puca diver iz male puške,a ono momče, šta ji' prati, piva. Dođu prid divojkinu kuću, pozdravu se, daju torbu gospodaru, a on njih odma' zove za stol na marendu. Divojka slaže komad po komad robu u škrinje, a mater gleda i broji, da se zna, koliko je odnila. Još više pazu druge sestre u kući, da kad dođe njiovo vrime, ne bude ni njima manje.“*[112]

[111] Isto, 470.
[112] Isto, 472.

Djevojke ne daju škrinju bez otkupa. Kad su dobile koju krunu za škrinje, predaju sestrinu dotu, a đuveglija, diver i enga odlaze, odnoseći škrinju s dotom.

U ponedjeljak ujutro uzvanici bi odjevali najljepše što imaju, ako se ne bi imalo, posuđivalo se. Svatovi bi se okupljali u kući mladoženje, gdje bi ih on častio. Zatim bi se povorka svatova uputila po mladu na čelu s barjaktarom, koji bi nosio trobojnicu posuđenu u crkvi, a na vrhu koplja bila bi jabuka i svilena marama. *Pirnice* bi pjevale:

„O' te s bogom, kićeni svatovi,
za rana nam nevu dovedite.
Na čelu joj sunca donesite
i suviše tri vinca rumena:
prvi vinac časti i poštenja,
drugi vinac uma i razuma,
treći vinac divojaškog stida.

Nek se neva sića svoga pira.
Među braćom nek postavi mira.“[113]

Kad bi svatovi stigli do mlade slijedio je otkup mlade. Umjesto prave mlade, pred svatove su izlazile lažne mlade. Danas se ovaj običaj sačuvao samo kao šala pa na ponekim svadbama prije izlaska mlade izađe neki njen rođak ili brat, s bijelom plahtom preko glave. Kad bi konačno izašla mlada po koju su svatovi došli tada kum je trebao platit djevojku, a taj novac bi se davao majci djevojke. Zatim se slavlje nastavljalo kod mlade. Kazivačica Tonka pamti još jedan običaj:

„*Kad bi došlo pečeno na stol, kuharica bi janjeću glavu odnijela pred starog svata*[114] i rekla - *Stari svate, mili brate, bolje ti se udužiti, nego ovde naružiti, ovde ima puno svita, pronit će te priko svita. - Stari bi svat morao staviti novac u janjeću glavu te bi se zatim i ostali svatovi pridružili, a taj bi se novac davao kuharima i svima koji bi taj dan pomagali u pripremama hrane.*

Prije odlaska svatova, mlada je tražila oprost i pozdravljala se sa svojom obitelji, također, bacala je jabuku preko kuće da se vidi kakva će nevjesta biti.

„*Stavija bi se na prag kušin. Nevista bi kleknila na oba kolina i tražila oproštenje od svojih ukućana. Rekla bi, – Ja tražim oproštenje u Gospodina Boga, u Blažene Djevice Marije, pa*

[113] Isto, 475
[114] Stari svat je bio najbliži rođak, kum na svadbi.

u vas, oca i matere i svih ukućana. Oprostite ako sam vas šta uvridila. Ukućani bi tada odgovorili, – Bog ti ćerce prostija![115]

Jabuka se bacala zadnja, pred odlazak iz svoje rodne kuće, a otac i majka bi joj rekli -*Di si došla tu pribivaj, šta si našla to uživaj.* Zatim bi joj svekrva, navodi kazivačica, dala u ruke rešeto u koje je bilo usuto zrnje i sitno voće- najčešće orasi i smokve, da mlada to prospe po svatovima.

Poljički svatovi

[115] Kazivačica Tonka Škarica rođ. Kaštelan.

8. Pokapanja mrtvih

U Poljicima je nekada ukop mrtvaca bio pravi obred, na kojem su narikuše igrale posebnu ulogu. One su bile obične žene i najbliži rod pokojnika. Njihov je najvažniji nastup bio kad mrtvaca odnose iz kuće. Tada je započinjao njihov plač za pokojnikom, navodi kazivačica Nada. Naricanje je uvijek bio ženski posao, a glavnu ulogu jaukanja imala bi žena koja je najbliža pokojniku. Dakle, supruga, majka, sestra, kćer, ako pokojnik nije imao koga bliskoga, tada bi naricanje tko drugi preuzeo. Često najbliži rod i nije bio u stanju oplakivati niti izgovarati tekst koji se pritom izvodio. U tom slučaju, da pokojnik/ca ne ostane neoplakan/a, unajmljivale su se profesionalne pjevačice, takozvane narikuše. I u prvu nedjelju poslije ukopa narikuše su odlazile u crkvu, zavite u crno te tamo oplakivale pokojnika. Danas više tog običaja nema, ali starije žene još se sjećaju tih plačeva, a neke je zapisao i Ivanišević, bile su uglavnom pisane simetričkim osmeračkim stihovima. Djevojka nariče za majkom:

„ Ala, moja mila majko,
Ala, moje sunce žarko,
Kud ću jadna ja brez tebe?
Ko će meni nauk dati,
Ko će mene svitovati,
Kad mi nije tebe majko,
Kud ću tužna sirotica,
Sirotica kukavica.
A brez tebe mila majko.“

Primorka plače muža
Ah moj mužu, srićo moja,
Jadna ti sam žena tvoja,
Dobar li si meni bija,
I ja san tebi dobra bila.
Nisam tebi kuće mela,
Neka ti je mekše spati;
Nisam tebi sude prala,
Neka ti je gušće kusat.
Šta si stala, pusta lula,
Sinoć te je napunija,
jutros nije zapušija.
Kako li je užan (vičan) bija.
Ah moj mužu, srićo moja,
Jadna ti sam kukavica,
Jadna ti sam pod ponistrom,
A on mene s konistrom.
Ki te nosi, ti me prosi,
Ča bi reka, bi li pošla,
Da ne kukam udovica! (Jakov Jugina)

Sestra plače za mladim bratom:
„A moj brate. Diko moja,
Di je lipa mladost tvoja?
A moj bore povaljeni,
A moj grade razoreni!
Evo iđu blagi danci,
Gizdaju se mladi momci,
Mladi momci,
Mladi momci i divojke,
Skuplajju se u sastanke,
Tebe, brate, vidit nema
Ni u crkvi, ni u kolu,
Ni u tvome bilon dvoru.
A moj brate, tugo moja,
Jadna ti je sestra tvoja!

Kazivačica Milica Farić sjeća se narikuša koje bi pokojniku nabrajale njegove vrline i dobra djela koja je učinio za života te bi se, izražavajući tugu zbog njegova odlaska, od njega opraštale. K tomu, poručivale bi mu da pozdravi na drugome svijetu njihove bližnje koji su prije umrli.

Poljičke narikuše

9. Poslovice i uzrečice

Poslovica je mikrostrukturno književno djelo kojim se „prenosi višestoljetno i višemilenijumsko iskustvo koje jezgrovito tipizira osobe, događaje i pojave. Paremiografija se bavi zapisivanjem poslovica. Paremiologija je znanost koja se bavi izučavanjem poslovica. Poslovice se izgovaraju u određenim prigodama i stoga ih je od svih usmeno-književnih oblika najteže zapisivati.“[116] Slijedi stotinjak poslovica koje su se, u izvornom obliku, očuvale u govoru Poljičana do današnjih dana. Većina poljičkih poslovica povezena je sa svakodnevnim životnim situacijama te daju uvid u kulturu i razmišljanje poljičkog čovjeka. Iz njih se iščitavaju temeljne vrijednosti koje su omogućile preživljavanje turbulentnih stoljeća. Mnoge od njih glorificiraju rad, osjećaj pripadnosti zajednici, patrijarhalni način življenja, a poneke izriču i neku vrstu osude.

Ako laže koza, ne laže rog.
Bog je sebi najprije bradu stvorija.
Bilo vedro, pa se naoblači – bilo dobro, pa se izopači. .
Bolje se nazvat najgorega muža žena, nego najboljega brata sestra.
Bolje s pametnim plakat nego s ludim pivat.
Boj se Boga, ali i onoga koji se Boga ne boji.
Bolje uranak nego vazdanak.
Curuj curo dok si u matere, kad se udadeš curovat ne znadeš.
Čekaj magare dok trava naraste.
Doće dilo na vidilo.
Di ko nikne, tu i obikne. (Di ko niko, tu i obika.)
Do Božića i lito i sito, od Božića i ladno i gladno.
Do Božića lako mi je Janko, od Božića kud ću mila majko.
Di te ne siju, ne niči.
Dite daj materi.
Di laž ruča, ne večera.
Darovanu se konju zubi ne gledaju.
Dosta je bilo kurbina pira.
Došla kola k brigu!
Đava i đava dva brata.
Đava odnija prišu!
Fali more, drž se kraja.
Gledaj mater, ajde po ćer.
I pasu se rep trese, ma ne otpadne.
Išla kola niz brdo.
I ćorava kokoš nađe zrno.
Izij tuđu kokošicu, veži svoju za nožicu.

[116] Marko Dragić, Stolačka i neumska suvremena paremiografija, Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska. Stolac, 2015., str. 111.

Ima u Boga dana.
Iz mire đavli vire.
Jao mu se do smrti ko se u zlo uprti.
Jezikom lante aj, a rukama ne takaj.
Ko ga ne zna, skupo bi ga proda!
Kod pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.
Ko muči, dva uči.
Zrno po zrno - pogača, kamen po kamen - palača.
Ko je jači, taj tabači.
Ko ne plati kurbu, plati likara.
Ko s dicom liže, popišan se diže.
Ko nema poštenja, sramotom se diči.
Ko rano rani, dvi sriće grabi.
Ko liti laduje, zimi gladuje.
Kakva usta, tako i govore.
Kad mačke nema, miši u kući gospodare.
Koga Bog voli, toga i kara.
Koga je Bog stvorija i torbu mu je skrojija.
Kad ovca bleji, zalogaj gubi.
Ko će više, taj će manje.
Ko u vitar pljuje, obraz mu se napljuje.
Koga su zmije uijidale i mrava se boji.
Ko je lud, ne budi mu drug!
Ko visoko leti, nisko pada!
Ko rano rani, dvi sriće grabi!
Ko muči, dva uči.
Klekni drači pa joj plači!
Lako je žabu natirat u vodu.
Lipa rič i gvozdena vrata otvara.
Mlado – ludo, staro bez pameti.
Našla vrića zakrpu.
Ne bodi se s rogatim.
Ne traži kruva svrh šenice.
Ne rugaj se ničemu, a nadaj se svačemu.
Ne može se stisnit i prdnit.
Ne trči prid rudo!
Ne čini od rana kasno!
Ne meći veći zalogaj nego šta možeš progucat!
Nema roda bez ukora ni šenica bez kukolja.
Ne laje pas radi sela.
Ni svu goru posići niti bez drva doma doći.
Nije kuća tisna ako nije čeljad bisna.
Nikima olova pliva, a nikima i slama tone.
Ni u moru mire ni u žensku vire.
Nos piruje, a guzica gladuje.
Obećanje – ludom radovanje.
Odnija me đava ako mi se popiša u kući. (Djevojka koju sin hoće mimo očeve volje.)
Odila bi baba u Rim da ima š čim.
Od viška glava ne boli.
Ori vole kad ni škole.

Pokrij se ušima!
Pomozi sirotu, da ti bude na sramotu.
Probirač nađe otirač.
Pritisni to jače, sve to više skače.
Po jutru se dan poznaje.
Puno baba, kilavo dite.
Pitat će te starost di ti je bila mladost!
Ruka ruku mije, obraz obadvije.
Reka je Bog: čuvaj se, čuvat ću te.
Sam izija, zlo izija.
Svaka krava za se travu pase.
Sit gladnu ne viruje.
Sito prase korito valja.
Sidi Luce, al' ne sidi sunce.
Sto ljudi, sto čudi.
Svaka nova metla dobro mete.
Šta izgubiš , ne traži – šta nađeš, ne kaži.
Što možeš danas, ne čekaj sutra.
Teško ovci kojoj runo smeta.
To je lanjski snig.
Tuka bi te, a ne bi ti da plakat.
Učini dobro, ne kaj se – učini zlo nadaj se!
U kurbe i oči i riči.
U svakom selu sagradi kuću.
U se, na se i poda se.
Uija vuk magare.
U malome sudu špirit stoji.
Umiljato janje dvi majke sisa.
Uprti pa do smrti!
U sedam dana sedam srića, u sedam godina nikoga.
Uzdaj se u se i u svoje kljuse.
Uz neredna muža i žena je ružna.
Više ja mogu s mista, nego ti izatrka.
Vrti se ko mačka oko vruće kaše.
Više valja dobar glas nego svilen pas.
Više valja ranak, nego vaz danak!
Viran sluga tuđoj kesi gospodar.
Žedan konj mutne vode ne gleda.

10. Basme

„Basma je stručni naziv za usmeno-retorički oblik koji se pri magijskom obredu šaputao/recitirao, pjevušio u želji: da se čovjeka, njegovu imovinu i stoku zaštititi ili oslobodi od bolesti, demonskih sila i vremenskih nepogoda; da djevojci dođe i/ili oženi je njezin odabranik, da za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana božanstvo udijeli kišu i tako spasi ljetinu. U stručnoj su uporabi za basu sinonimi *baja lica*, *egzorcizam* i *zaklinjanje*, a narodni su nazivi *baja lica* i *balavica*. Neki filolozi i leksikolozi su s pravom ustvrdili da je basa čarobni tekst koji se izgovara pri bajanju (čaranju, vračanju). Poljičani su poznavali magične riječi kojima su, ublažavali bolove, skidali uroke nadnaravnih sela ili se štitili od istih.“[117]

Skadar, buka dar, u Poljica nikada! (Ovim se riječima odagna vala kuga od sela.)

Evo ti, Bože, vošteno, daj mi košćeno. Ili *Tebi košćeno, meni vošćeno*. (Dijete kazuje bacajući mliječni zub preko sebe da bi mu zubi bili zdravi.)

Tamo dime karadime, tamo su ti vrata, i bukara vina i pogača cila. (Vjerovali su da ovim riječima mogu odagnati dim, njima su se često služili jer su mnogo boravili uz ognjišta.)

Stan Delijo, stan Delijo, evo Josip i Marija i Marijin sin koji nosi Križ. (Molitva koja služi za zaštitu od zmija.)

Prlji, prlji, prljica, di će moja srićica, il' u more il' u gore. (Djevojka stavi bubamaru na vrh prsta; na koju stranu odleti,tamo će se djevojka udati.)

Kad bi se skidao urok govorila se ova molitvica:

„Vozila se sveta Ana
U tikvici priko mora.
Skobiše je dva uroka,
Govori jin sveta Ana: „Kud iđete dva uroka?“
„Iđen po svitu
Morit konje, vole,
Momke i divojke,
Malu dičicu
I ostalu svaku živinicu.“

---

[117] Marko Dragić, Basme u hrvatskoj usmenoj retorici i izvedbi. Bałkański folklor jako kod interkulturowy, tom 1 (Joanny Rękas) Widavnictwo University Adam Mickiewicz. Poznań, 2011., 75. – 76.

Govori jin sveta Ana.
„ajt' otolen dva uroka!
Zaklinjem vas Bogom živim,
Bogo živim neumrlim, đda se imate povratit,
Nikoga ne pokvarit;
Da imate durat na svitu
Ka' rosa na cvitu;
Da se imate utopit
U pučinu morsku
I propast u dobinu gorsku.“

Uoči svetog Ivana Cvitnjaka (24. lipnja) loži se vatra i skače preko nje te se za zdravlje nogu izgovara: „*Od Ivana do Ive, da me noge ne bole!“*

11. Zaključak

Zanimanje za Poljičku Republiku, za njene dokumente, spomenike, postanak i običaje, i danas privlači pažnju mnogih. U ovom radu prikazan je djelić poljičke kulturne baštine, a najviše pozornosti usmjereno je na običaje vezane za vjerski život Poljičana koji zadržali do današnjih dana. Pa tako, primjerice, Poljičani i danas njeguju svetkovine zaštitnika svojih mjesta, običaje unošenja badnjaka, blagoslov grančica masline na Cvjetnicu itd. Također, u radu se opisuju i običaji vezani za vjenčanja, pokapanja mrtvih, ali i neki običaji koji su iščeznuli te nisu više dio poljičke svakodnevnice, poput igranja na silima, ili odlaženja na ugovor prije ženidbe.

Rad donosi legende o postanku Poljica te legende o važnim povijesnim ličnostima ovog kraja. Važnost ovih legendi ogleda se najviše u činjenici da su, pozivajući se na zajedničko porijeklo, imale praktično-socijalnu funkciju zbližavanja poljičkih sela, odnosno katuna. Koliko su Poljičani ponosni na svoju prošlost govori i činjenica da i dalje njeguju običaje biranja velikog kneza, iako u današnje vrijeme on ima samo simboličnu funkciju podsjećanja na minule, slavne dane. Također, u radu su navedene neke pjesme, nastale u novije vrijeme, koje slave hrabrost, požrtvovnost, odanost i moral Poljičana i Poljičanki. Vjerna svojoj tradiciji Poljica su čuvala narodne običaje koji su bili i pravo i zakon, a kulturnu okosnicu sačinjavaju svjetonazor i sustav vrednota. Za identifikaciju osnovnih vrednota ovog kraja značajno je proučavanje Poljičkog statuta, koji je, uz Vinodolski zakonik, najstariji pravno-povijesni spomenik na hrvatskom jeziku. Ulomci iz Poljičkog statuta, potvrđuju da su Poljičani posjedovali, a i danas posjeduju, jak osjećaj pripadnosti zajednici te da su njime utrti početci moderne demokracije na ovom području. „*Neka more svak živ bit*“, stoji u Poljičkom statutu, cijeno se život svakog pojedinca, a po kratkom postupku kažnjavalo se ako bi tko počinio zločin koji mu je dokazan.

U radu se donosi preko stotinu poslovice i magičnih riječi koje, ne samo da daju uvid u jezik poljičkog kraja, već i oslikaju temeljne vrijednosti po kojima i danas žive mnogi Poljičani. Mnoge se poslovice čuju i danas, kako od mladih, tako i od starijih. Ovi prvi često ih izgovaraju iz šale, imitirajući svoje bake i djedove, dok ih drugi, pak, govore ozbiljnošću mudraca. U suvremenom, globaliziranom svijetu dužnost je i obveza njegovati kulturnu baštinu, stoga je potrebno posjedovati svijest o svojoj tradiciji i svom naslijeđu. Poljičani su u tome uspjeli i to ih je održalo u burnoj i dugoj povijesti poljičke samostalnosti.

10. Rječnik

A

-*anda* – onda

-apoštol – apostol

B

-*banda* – strana

-*bandiraša* - *zastava*

-*batati* – kucati, lupati, šuškati

-*besiditi* – razgovarati

-*bičve* – čarape

-*boško* – životnja (najčešće ovca) koja se obilno hrani i namijenjena je za božićno pečenje

-*brez* – bez

-*brodi* – brodovi

-*bršćan* – bršljan

C

-*coknit* – puknuti

-*cvit, cviće* – cvijet, cvijeće

-*cili* –cijeli

Č

-*čoja* – reg. domaće ili tvorničko debelo sukno od valjane vune; darovac

D

-*danak* – dan

-*di* – gdje

-*dičica* – dječica

-*didić* – član poljičkog plemstva

-*diljka* – dugačka puška

-*dota* – miraz

-*dovatiti* – dohvatiti

-*devoto* – pobožno, skrušeno

F

-*faraun* – faraon

-*faliti, faljen* – hvaliti, hvaljen

G

-*glistina* – glista

-*gobin* – božićna slama

-*godišće* – godina

-*gospoštija* – pejor. gospoština

-*greb* – grob

-*grij* – grijeh

-gvozd –željezo

I

-*iđem* – idem

-*intarda* – obradiva površina, urod...

-*intrati* – privesti, prijaviti

-*imadu – imaju*

-*izvrnit* – prevrnuti

J

-*jere* – jer

-*ji* – njih

-*jist* – jest

-*jizbina* – jelo

-*jnega* – njega

-*jošće* – još

K

-*ka'* – kao

-*kafena* – smeđa

-*katun* – selo

-*kolajna* – zlatna ogrlica

-*kesa* – vrećica

- *ki* – koji,

-*kića* – kita, buketić

-*konistra* – košara

-*kurdelana* – izvezena

-*kuntentan* – zadovoljan

-*kušin* – jastuk

-*kripost* – snaga

L

-*largo* – daleko, široko

-*lešto* – okretno, žustro

-*leže* – legne

-*levut* – brodovi bez jarbola

-*lip* – lijep

M

-mačkarati – maskirati

-*maška* – mačka

-*misec* – mjesec

-*muka* – brašno

N

-*narečen* - a*rh.* koji je određen nekom obaviješću, spomenut kao onaj koji se određuje

-*nidra* – njedra

-*niki* – neki

NJ

-*njiov* – njihov

O

-*obilježje* – obilježje

-*obilazit* – posjećivati

-*oblast* – ovlast

-*obdan* – danju

-*odit'* – hodati, ići

-*opanak* – kožnata obuća

-*oslipit* – oslijepiti

P

-*paka* – pa, zatim

-*peklja* – petlja

-*počelo* – početak

-*podiliti* – podijeliti

-*potrbuš* – potrbuške

-*po'* – pola

-*pojata* – štagalj, staja

-*pojla* – polja

-*ponistra* – prozor

-*pokoj* – spokoj, mir

-*poza* – iza

-*prajac, prašca* – prasac, prasca

-*progucati* – progutati

-*priko* – preko

-*prisvet* – presvet

-*prova* – pramac broda

-*putin* – putevima

R

-*rđa* – hrđa

S

-*sarce* – srce

-*slip* – slijep

-*sridina* – sredina

-*snit'* – spustiti

-*sunprešati* – ispeglati

-*suvo* – suho

-*svitovati* – savjetovati

-*skačuć* – skakajući

-*snig* – snijeg

-*sesti* – sjesti

-*sime* – sjeme

-*svaršiti* – svršiti,okočnati, završiti

-*sveh* – sve

-*svru* – povrh

Š

-*šćapić* – štapić

-*škale* – drvene ljestve, stepenice

-*šudar* – marama

T

-*terluke* – vunene čarape

-*tica* – ptica

-*tisno* – tjesno, usko

-*tilo* – tijelo

-*tleh* – tlo

U

-*ubijstvo* – ubojstvo

-*unašati* – unositi

-*utrniti* – ugasitit

-*utija* – utjeha

V

-*vlastelić* – član poljičkog plemstva

-*veli* – veliki

-*ventula*- lepeza

-*vin/-a* – fin/-a

-*vinčati* – vjenčati

-*vira* – vjera

-*vik* – vijek

-*vora* – vani

-*vošćeno* – voštano

-*vrića* – vreća

-*vrj, vrji* – vrh, vrhovi

Z

-z – s, sa

-*zadit* – zabosti

-*zvizde* – zvijezde

Ž

-*žep* – džep

Izvori i literatura

Popis kazivača

Farić, Nada, rođ. Vojnović 1936., Duće

Farić, Milica, rođ. Škarica 1930., Duće

Jerončić Stipe, 1932. Seoca

Miličević, Matija rođ. Šola, 1938. Zvečanje

Miličević Ante, 1939., Zvečanje

Škarica, Ante, 1943., Duće

Škarica, Tonka rođ. Kaštelan 1932., Duće

Literatura

1. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini,* Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
3. Braica, Silvio, *Božićni običaji,* Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5. – 26.
4. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*, Etnografski muzej Split. 2002.
5. Dragić, Helena, *Apelativi u toponimiji stolačkog kraja,* 62 (1), Školski vjesnik, Hrvatsko pedagoško-književni zbor, ogranak Split i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu Split, 2013., str. 5.-26.
6. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini,* Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37. – 66.
7. Dragić, Marko, *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, Croatica et Slavica Iadertina 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018. 189-230.

8. Dragić, Marko, *Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini,* Bosna franciscana 45, Sarajevo 2016. 265. – 314.
9. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303. – 323.
10. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155. – 183.
11. Dragić, Marko, *Stolačka i neumska suvremena paremiografija,* Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska. Stolac, 2015., str. 111.-127.
12. Dragić, Marko, *Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 31.-49.
13. Dragić, Marko, *Metkovska pasionska baština,* Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.
14. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., 269-313.
15. Dragić, Marko, *Badnje gobinjanje i kićenje u kulturnoj baštini Hrvata*, Bosna franciscana, XXI, 39, Franjevačka teologija, Sarajevo, 2013., str. 63-75
16. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155. – 188.
17. Dragić, Marko, *Basme u hrvatskoj usmenoj retorici i izvedbi*. Bałkański folklor jako kod interkulturowy, tom 1 (Joanny Rękas) Widavnictwo University Adam Mickiewicz. Poznań, 2011., 75 – 98.
18. Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini,* HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.
19. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229. – 264.
20. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467. – 488.
21. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 205. – 228.
22. Dragić, Marko, *Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata,* Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, 17 (1). Split, 2009., str. 5-32
23. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414 – 440.

24. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
25. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
26. Filinić, Kate, *Otrgnuto zaboravu,* Poljica (23.), Župe poljičkog dekanata, Gata 2003., str. 310. – 314.
27. Ferri, Rafo, *Prilog ispitivanju podrijetla osnivača Poljičke republike,* Poljički zbonik II, Zagreb, 1971., str. 35. – 43.
28. Ivanišević, Drago, *Stihovi o Mili Gojsalić,* Poljički zbornik I, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana – Priko, Zagreb, 1968., str. 303. – 307.
29. Ivanišević, Frano, *Poljica, narodni život i običaji.* Književni krug, Split, 1987.
30. Juranović, Neda, *Stara poljička nošnja*, Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata. Gata, 1999. str. 192. – 196.
31. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej, Split, 2018., str. 5-35.
32. Kaštelan, Stipe, *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine - republike Poljica,* Lenova tiskara, Split 1940.
33. Kelava, Josipa, *Korizmeno-uskrsni običaji u Posušju*, *Bosna franciscana*, 50., Franjevačka teologija, Sarajevo, 2019., 263-292.
34. Kelava, Josipa, *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posuškoga kraja, Croatica et Slavica Iadertina,* 13 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. Zadar, 2018., 157-171.
35. Mihanović, Frane, *Dovedeno u pitanje i golo poljičko ime*, Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 1999. str. 10.- 28.
36. Mihanović, Frane, *Spomenik velikom poljičkom knezu,* Poljica (24.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 1999.
37. Novaković, Ivan, *Blagoslov puka na Mlado lito (Novu godinu),* Poljica (29.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 2004., str. 49. – 52.
38. Pera, Miroslav, *Poljički statut,* Književni krug, Split, 1988.
39. Pivčević, Ivan, *Povijest Poljica*, Društvo Poljičana sv. Jure – Priko, Split, 1996.
40. Skejić, Mirko, *Oslobođenje tvrđave Nućak*, Poljica (29.), Župe poljičkog dekanata, Gata, 2004., str. 41.

41. Žganec, Vinko, *Muzička tradicija u narodnom pjevanju u Poljicima,* Poljički zbornik II, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Zagreb, 1971., str. 241. – 251.

Sažetak

Rad obuhvaća dio bogate nematerijalne kulturne baštine poljičkog kraja, s djelomičnim pregledom povijesnih, kulturoloških i sociooloških okolnosti nekadašnje slavne Poljičke Republike. U radu se donose povijesne predaje, poput onih o velikom knezu Žarku Dražojeviću te poljičkoj heroini Mili Gojsalić. Također, osvrćući se na crkveno-pučku baštinu, obuhvaćeni su običaji, vjerovanja te folklorno stvaralaštvo u području pjesama, predaja, igara, obreda, vezani za najvažnije blagdane i svetce u Poljicima. Posebna pozornost usmjerena je na Poljički statut, koji predstavlja temelj kulturnih vrijednosti starih Poljičana. Usporedno s prošlošću ovog kraja, opisuje se kako danas izgledaju običaji biranja velikog kneza, slavljenja zaštitnika Poljica, proslave vjenčanja, pokladno vrijeme itd. Rad završava pjesmama, poslovicama te magičnim riječima, a one svakako sačinjavaju bitan dio nematerijalne baštine jer pružaju jasan uvid u, ne samo poljički idiom, već i nekadašnji život Poljičana. Taj važan dio jezične kulturne baštine otkriva nam najveće vrijednosti, najveće ljubavi, ali i najveće strahove starih Poljičana.

Ključne riječi: Poljička Republika, legende, obredi, običaji, molitve.

Contemporary ethnography of intangible cultural heritage of Poljica area

Abstract

This work revolves around the rich intangible cultural heritage of Poljica area, and brings in a partial historical, cultural and sociological circumstances overview of the former famous Poljica Republic. The work includes many historical legends, like those about the great duke Žarko Dražojević and hero called Mila Gojsalić. Also, referring to church-folk heritage, it includes customs, beliefs and folklore in terms of songs, legends, games and ceremonies related to the most important feasts and saints in Poljica. The special attention is given to Poljički statut that represents the basis of cultural values of Poljica's old residents. Along with the history of Poljica, it is described how some customs, like the election of great duke, the celebration of patron saint, wedding ceremonies, carnival time etc.,look today. The last part of the work is dedicated to songs, proverbs and magic words as they stand for a very important part of intangible heritage because they provide a clear insight not only into idiom of Poljica, but also into the former way of life in Poljica. This part of linguistic and cultural heritage reveals the greatest values, the greatest loves, as well as the greatest fears of old Poljica's residents.

Key words: Poljica Republic, legends, ceremonies, customs, prayers

Obrazac P.O.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja LEONORA ŠKARICA, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

SUVREMENA ETNOGRAFIJA NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE POLJIČKOG KRAJA

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 16. 12. 2019.

Potpis Leonora Škarica

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja LEONORA ŠKARICA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOGA I TALIJANSKOGA, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 16.12.2019.

Potpis Leonora Škarica